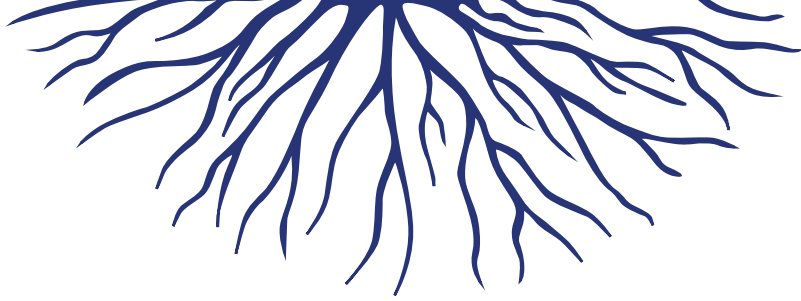

#KIINNIVETI-ESISELVITYSHANKKEEN LOPPURAPORTTI

Lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolut

*Jussila,
Kaijanen,
Nokireki &
Westlund*

Pesäpuu on lastensuojelun kehittämissyhteisö, jonka tehtävänä on lisätä lasten ja heidän läheistensä hyvinvointia lastensuojelussa. Toimintamme perustuu vahvaan kumppanuuteen ja tuotamme lasten ja nuorten omiin kokemuksiin perustuvia ja kehittämistyössä syntyviä toimintamalleja, tietoa, materiaaleja ja koulutuksia. Pesäpuun materiaalit tunnistat rekisteröidystä tavaramerkistä LUPAUS LAPSELLE®.

Toimintamme on yleishyödyllistä.

Copyright © 2022 Pesäpuu ry
All rights reserved

Pesäpuu ry, raportti
Toimitus: *Jemina Jussila, Milja Kajjanen,
Katriina Nokireki & Onni Westlund*
Kuvat: *Jemina Jussila*
Taitto: *Anniina Lius*
Kustantaja: *Pesäpuu ry*

www.pesapuu.fi

Sisällys

1. JOHDANTO	4
2. NUORTEN TUOTTAMA TIETO	6
2.1. Nuorten foorumi	6
2.2. Nuorten työpajat	11
2.3. Nuorille suunnattu kysely	20
2.4. Yhteenvetoa ja pohdintaa nuorten tuottamasta tiedosta	25
3. AMMATTILAISTEN TUOTTAMA TIETO	29
3.1. Jälkihuollon työntekijät	29
3.2. Tutkijat	31
3.3. Työllisyyden ja työkyvyn asiantuntijat	32
3.4. Yhteiskehittämistilaisuus	33
3.5. Yhteenveto ja pohdintaa ammattilaisten tuottamasta tiedosta	35
4. OLEMASSA OLEVIA TOIMINTAMALLEJA	37
4.1. PAIKKO	37
4.2. Vamos	39
4.3. H'uraa-työelämävalmennus	40
4.4. Better Futures	41
4.5. Springboard	42
5. LOPPUSANAT	44
6. LÄHTEET	46

1. Johdanto

#Kiinniveti-esiselvityshankkeessa Pesäpuu ry selvitti yhdessä Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki (KYT) ry:n kanssa lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneiden 18–29-vuotiaiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolkuja tukevia ja estäviä tekijöitä Euroopan sosiaalirahaston avustuksella syksyn 2021 aikana. #Kiinniveti-esiselvityshankkeessa tavoitteena oli lisätä lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulu- ja työllisyyspolkuihin liittyvää ymmärrystä ja tietoa yhdessä nuorten ja heitä kohtaavien ammattilaisten kanssa jälkihuollon osalta. Pesäpuu ry: työntekijät vastasivat kokonaisuuden hallinnoinnista ja pääosin sen toteutuksesta. KYT ry:n työntekijät tukivat hankkeen toteuttamista omalla asiantuntemuksellaan erityisesti oppimiseen ja osaamiseen tunnistamiseen liittyen osallistumalla työskentelyyn ja järjestämällä aiheesta työpajan.

Laajoista rekisteriaineistoista tehdyt tutkimukset osoittavat sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulu- ja työllisyyspolkujen eroavan merkittävästi muista nuorista. Sijaishuollosta itsenäistyneillä nuorilla koulutus- ja työllisyystaso on muita nuoria matalampaa (esim. Kestilä ym. 2012; Ristikari ym. 2018; Kääriälä 2020). Rekisteriaineistojen lisäksi sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolkuihin on kiinnitetty kuitenkin vähän huomiota erityisesti jälkihuoltoon liittyvänä kysymyksenä.

Lastensuojelun jälkihuollon ikäraja nousi 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen vuoden 2020 alusta, minkä seurauksena jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten määrä kasvaa. Jälkihuollon ikärajan nostaminen mahdollistaa jälkihuollon sisältöjen tarkastelun ja niiden edelleen kehittämisen vastaamaan nuorten monialaisiin palvelutarpeisiin. Ikärajan noston seurauksena jälkihuollon kehittämisessä tuleekin korostumaan entisestään sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi esimerkiksi koulutukseen ja työelämään liittyvät kysymykset.

Esiselvityshankkeen suunnitteluvaiheessa käytiin keskusteluja Pesäpuu ry:n ylläpitämissä lastensuojelun sijaishuollossa asuvista ja asuneista koostuvissa vertais- ja kehittäjäryhmissä sekä lastensuojelun asiakkaina oleville ja olleille nuorille suunnatussa [Nuorten Turvasatama](#) -verkkopalvelussa. Nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa koulunkäyntiin liittyen toistuivat kokemukset leimaamisesta, vaikeudet keskittyä koulunkäyntiin haastavan arjen keskellä ja traumaattisten kokemusten jälkeen sekä koulujen lukuisat vaihtumiset sijaishuoltopaikkojen

muutosten yhteydessä. Nuoret kokivat koulunkäyntiin ja työllisyyteen saatavilla olevan tuen sijais- ja jälkihuollossa pääosin riittämättömäksi. Suunnitteluvaiheessa käytyihin keskusteluihin peilaten esiselvityshankkeessa haluttiin kuulla sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja heitä kohtaavien ammattilaisten omia kokemuksia ja näkemyksiä teemaan liittyen.

Esiselvityshankkeessa haluttiin kuulla sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten sekä heitä kohtaavien ammattilaisten omia kokemuksia ja näkemyksiä teemaan liittyen. Hankkeessa järjestettiin syksyn 2021 aikana lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneille 18–29-vuotiaille nuorille kolme työpajaa, Nuorten foorumi ja kysely heidän koulutus- ja työllisyyspoluistaan. Lisäksi hankkeessa järjestettiin työpajoja ja yhteiskehittämistilaisuus julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoille lastensuojelun jälkihuollossa sekä sen yhdyspinnoilla. Hankkeen aikana kartoitettiin myös olemassa olevia keinoja, joilla nuorten koulutus- ja työllisyyspolkuja voitaisiin tulevaisuudessa tukea lastensuojelun jälkihuollossa. Hankkeen toimenpiteissä tuotettu tieto on koottu yhteen tähän raporttiin ja sen toivotaan auttavan laajasti eri toimijoita edelleen kehittämään ja tukemaan sijaishuollosta itsenäistyneitä nuoria koulu- ja työllisyyspoluilla.

2. Nuorten tuottama tieto

#Kiinniveti-esiselvityksessä oltiin kiinnostuneita lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneiden 18–29-vuotiaiden nuorten kokemuksista koulutus- ja työllisyyspolkuja tukevista, haastavista ja estävistä tekijöistä. Nuorille haluttiin mahdollistaa erilaisia osallistumisen tapoja hankkeen työskentelyyn, jotta mahdollisimman moni nuori löytäisi itselleen sopivan tavan olla mukana tuottamassa omia näkemyksiään teemaan liittyen.

Hankkeessa järjestettiin Nuorten foorumi, kysely ja neljä työpajaa, joista kaksi yhteistyössä Auta Lasta ry:n Veturointi-toiminnan kanssa. Edellä mainittujen lisäksi tässä raportissa esitettyjä keskeisiä huomioita käsiteltiin yhdessä neljän nuoren kanssa, jotka eivät olleet osallistuneet hankkeen muihin toimintoihin. Tällä haluttiin varmistaa, että erityisesti raportin kirjoittajien tekemät omat pohdinnat ja johtopäätökset tuntuivat näistä nuorista tärkeiltä ja merkityksellisiltä.

2.1 Nuorten foorumi

Pesäpuu ry:n Nuorten foorumi on nuorilta nuorille suunnattu malli, jossa kehitetään yhdessä lastensuojelua sekä kuullaan nuorten kokemuksia, ajatuksia ja toiveita käsiteltävästä asiasta. Nuoria on aina aktiivisesti mukana suunnittelemassa foorumin toteutusta ja teemaa, ja kokemustaustaiset asiantuntijat sekä nuoret vetävät foorumipäivän yhdessä.

#Kiinniveti-esiselvityshanke järjesti nuorille suunnatun foorumin Jyväskylässä 1.10.2021 ja sen teemana oli sijaishuollossa asuneiden 18–29-vuotiaiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolut. Kyseessä oli päivän mittainen toiminnallinen työpaja, jonka aikana mukana olleilla noin kymmenellä nuorella oli mahdollisuus kehittää lastensuojelua, jakaa elämänsä asioita ja saada vertaistukea. Tämä luku pohjautuu päivän aikana toteutettuun työskentelyyn, ja tekstissä esiintyvät si-
taatit ovat suoraan nuorten ajatuksia.

PÄIVÄN KULKU - MITEN TYÖSKENNELTIIN?

Foorumipäivä aloitettiin yhteisellä aamupalahetkellä ja tutustumisella. Tutustuminen toteutettiin tarjoamalla nuorille askartelutarvikkeita ja aikaa luoda oma nimikyltti, joka kertoo jotain itsestä ihmisenä. Askartelun jälkeen jokainen sai esitellä itsensä käyttäen apunaan tekemäänsä nimikylttiä.

Ensimmäinen päivän varsinainen työskentely oli aikajanan luominen omasta koulupolusta ja mahdollisesta työelämästä tähän päivään saakka. Nuoret piirsivät ja kirjoittivat suurille värillisille kartongeille merkittäviä tapahtumia elämänsä varrelta käyttäen apunaan Pesäpuussa kehitettyjä Selviytymiseni merkit –kortteja. Itsenäisen työskentelyosuuden jälkeen nuoret saivat vuorollaan jakaa janaltaan heille tärkeitä asioita muulle ryhmälle. Janatyöskentely osoittautui menetelmäksi, jonka avulla nuorissa heräsi tarve jakaa hyvinkin runsaasti henkilökohtaisia kokemuksia ja haasteita vertaisille.

Lounaan jälkeen siirryttiin pienryhmissä toteutettavaan learning cafe eli oppimiskahvila -työskentelyyn. Nuoret oli jaettu kolmeen ryhmään. Eri puolille tilaa oli sijoitettu fläppitauluja, joiden luona kaikki ryhmät vuorotellen kävivät. Jokaisen fläppitaulun luona ryhmät pohtivat tauluille kirjoitettuja teemoja, joita oli yhteensä neljä:

1. *Mitä asioita sijaishuollon aikana on oppinut?*
2. *Miten koulutus- ja työllisyyspoluista puhutaan sijaishuollossa ja miten siitä pitäisi puhua?*
3. *Miten läheiset saadaan mukaan tukemaan nuoria?*
4. *Miten lisätään nuorten uskoa omiin kykyihin?*

Kun kaikki ryhmät olivat keskustelleet kaikista teemoista ja kirjoittaneet vastauksensa fläppitauluille, vastaukset käytiin yhteisesti läpi koko ryhmän kanssa nostamalla jokaiselta taululta muutamia asioita esiin.

Viimeisenä työskentelynä tehtiin jana suuntautuen tulevaisuuteen ja unelmiin. Nuoret saivat pohtia mitä he tarvitsevat matkalla kohti unelmiaan ja millaista muutosta he toivovat näkevänsä maailmassa. Itsenäisen pohdinnan jälkeen nuoret jakoivat heille tärkeitä asioita ryhmälle. Iltapäiväkahvien, palautteen ja muistamisen jälkeen oli aika kiittää osallistujia päivästä, ja lähteä kotiin viikonloppun viettoon.

MITÄ ASIOITA SIJAISHUOLLON AIKANA ON OPPINUT?

Nuorten foorumin pienryhmätyöskentelyssä nuoret kertoivat, mitä taitoja he ovat oppineet sijaishuollossa, ja miten nuo taidot voivat tukea heitä opinnoissa ja työelämässä. Monelle sijaishuollosta itsenäistyneelle nuorelle on kertynyt elämäkokemustensa kautta viisautta ja taitoja, joiden olemassaolo ei ole itsestään selvää kaikille saman ikäluokan nuorille. Tausta sijaishuollossa voidaan nähdä myös voimavarana ja siitä olisi tärkeää puhua enemmän nimenomaan tästä näkökulmasta. Nuoret kertoivat oppineensa sijaishuollon aikana tunneälyä, omien vahvuuksien tunnistamista ja aikuisuuteen liittyviä käytännöllisiä taitoja, kuten laskujen ja vuokran maksamista. Nuorille oli karttunut ryhmässä toimimisen taitoja, sopeutumiskykyä nopeasti muuttuviin tilanteisiin, kykyä kehittää selviytymiskeinoja ja tunnistaa omia tunteita. Sijaishuollon aikana he olivat oppineet

ymmärtämään avun saamisen merkityksen sekä empatiaa ja muiden ihmisten kohtaamista yhdenvertaisina. Nuorten kokemusten kautta voidaan nähdä, mitä asioita sijaishuollossa tapahtuu silloin, kun se onnistuu hyvin. Kääntöpuolena tiedetään, että sijaishuollon ja muiden palvelujen laatu vaihtelee eivätkä kaikki saa edellä mainittuja valmiuksia sijaishuollon aikana.

"Jos pyydät apua, voit saada sitä"

*"Pärjääjät ja motivoituneet saa loputtomasta kaivosta,
muut tippuu sinne."*

Nuorten mukaan kaikkia sijaishuollossa kertyneitä taitoja on mahdollista hyödyntää työelämässä. Kysyttäessä miten taitoja voitaisiin tunnistaa, nuoret nostivat esimerkkeinä tulevaisuuteen suuntautuvat keskustelut, osaamisen dokumentoinnin, mahdollisten osaamismerkkien käyttämisen, tavoitteiden asettamisen ja kehityksen huomaamisen sekä vahvuuksien sanoittamisen. Nuoret toivovat, että heidän taustastaan, oli se millainen tahansa, olisi mahdollisesti puhua myös voimavaralähtöisesti.

Sijaishuollon tulisi olla niin laadukasta, että se tarjoaisi nuorelle tietoja ja taitoja, joiden avulla hän voi täysi-ikäistyttyään olla osa yhteiskuntaa. Jos nuori ei ole sijaishuollon aikana saanut riittävästi harjoitusta esimerkiksi talousasioiden ja arjen hallinnan hoitamiseen, on epärealistista odottaa, että hänellä on valmiuksia kiinnittyä koulu- ja työelämään täysi-ikäiseksi tultuaan.

Kaikki itsenäistyneet nuoret aikuiset eivät ole saaneet sijaishuollosta tarvitsemaansa apua ja jälkihuoltoikäisenä heitä ohjataan työllisyyspalveluista toiseen, vaikka ensin voisi olla tarpeellista pysähtyä arvioimaan, mitä nuori aikuinen oikeasti tarvitsee hyvinvointinsa tueksi. Jälkihuollosta tulisi tarvittaessa saada intensiivisempää tukea, jos sijaishuolto ei ole onnistunut antamaan tarpeeksi valmiuksia itsenäiseen elämään.

MITEN KOULUTUS- JA TYÖLLISYYSPOLUISTA PUHUTAAN SIJAISHUOLLOSSA JA MITEN SIITÄ PITÄISI PUHUA?

Nuorten puheissa useaan otteeseen esiin noussut teema oli tiedon puute erilaisista opinto- ja työmahdollisuuksista. Nuoret toivovat tarpeeksi ajoissa tietoa siitä, mikä kaikki on heille mahdollista sekä rohkaisevia esimerkkejä vertaisten elämänpoluista. Tässä avuksi voisi olla kannustaviin vertaisten elämänpolkuihin tutustuminen "Uratarinat"-kertomusten avulla. Työelämäasioista kaivataan enemmän keskustelua ja jatkuvaa työskentelyä, jossa tsekataan säännöllisesti missä nuori menee jaksamisen ja esimerkiksi opintosuoritteiden suhteen. Työskentelyä ei saa myöskään katkaista, jos nuorella menee pidempään hyvin. Nuoret kaipaavat apua vahvuuksien tunnistamiseen ja itsetuntemuksen vahvistumiseen, missä avuksi voisi olla esimerkiksi arvotyöskentely Pesäpuun työvälineiden avulla. Nuoret kaipaavat puhetta siitä, miten menneisyys ei suoraan määritä heidän tulevaisuuttaan.

"En saanut koskaan tietoa mitä "yliopisto" edes tarkoittaa, miten sen voisi silloin kokea edes mahdollisuutena?"

Vaikka polku kohti unelmia olisi pitkä, se ei ole mahdoton. Nuoret toivovat kuulevansa sijais- ja jälkihuollossa kannustavaa puhetta, jossa tavoitellaan yhden askeleen ottamisesta kerrallaan eikä hypätä liian kaukaiseen tavoitteeseen. Nuorille suunnatun puheen tulisi keskittyä yksilöllisten vahvuuksien miettimiseen yhdessä. Puhutaan vahvuuksista nuorille perustellusti esimerkiksi näin: "Voisitko olla lahjakas x:ssä koska huomaan, että osaat..." Tämänkaltaisen työskentely ja vahvuuksien tutkiminen edellyttää tutustumista ja tarpeeksi pitkäkestoista suhdetta rinnalla kulkevan aikuisen ja nuoren välillä.

"Puhe "realismista" usein tukahduttaa täysin!"

Foorumiin osallistuvat nuoret näkivät, ettei uran tarvitse olla lineaarinen, vaan harhailu ja etsintä kuuluvat asiaan. Tärkeintä ei ole se missä nuori on hyvä, vaan se mikä häntä kiinnostaa. On tärkeää ymmärtää tämä ja sallia nuoren kokeilla asioita, joissa hän on huono, jotta hän voi oppia ja tulla harjoituksen myötä paremmaksi. Nuorten kanssa työskentelevien on tärkeää osata lukea tilannetta ja ymmärtää milloin on aika "potkia perseelle ja milloin ei".

Tietoisuuden lisääminen sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kokemista mahdollisista haasteista on tärkeää niin työllisyyspalveluissa kuin koulutuksen järjestäjilläkin. Monen sijaishuollosta itsenäistyneen nuoren aikuisen tilannetta koskettaa verkostojen puute ja yksinäisyys sekä monipuoliset fyysisen ja psyykkisen jaksamisen haasteet. Sisäinen paha olo, käsittelemättömät traumat, pelot ja mielenterveyden haasteet voivat ilmetä myös päihteiden käyttönä. Nuoret saattavat kohdata arvostelua muilta ihmisiltä, joilla ei ole mitään käsitystä haasteista, joita vaikeiden elämäntilanteiden takana voi olla.

MITEN SAADAAN LÄHEISET MUKAAN TUKEMAAN NUORIA?

Toisinaan läheissuhteet koetaan kuormittavina, mutta usein ne ovat myös voimavara. Nuori tarvitsee ympärilleen välittäviä ihmisiä ja ystäviä, joiden seurassa hän voi kokea olevansa turvassa ja oma itsensä. Läheissuhteiden merkitystä nuoren kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa ja sen kautta työelämään kiinnittymisessä ei tule aliarvioida. Rinnalla kulkevan jälkihuollon työntekijän lisäksi jokainen nuori tarvitsee verkostoja ja ihmissuhteita myös ammattilaisverkostojen ulkopuolelta. Kysyimme nuorilta, miten läheiset saadaan mukaan tukemaan nuoria heidän koulutus- ja työelämäpoluillaan. Nuoret nostivat esiin, että joskus täytyy aloittaa siitä, että ylipäättään hankitaan nuoren elämään läheisiä ja verkostoja. Niitä voi työntekijän avulla lähteä etsimään esimerkiksi harrastusten, vertaistoiminnan, kiinnostusten kohteiden ja koulun kautta. Nuoret näkivät jälkihuollon työntekijän osana verkostoa. Hän voi tukea yhteydenpitoa läheisiin ja helpottaa tapaamisia esimerkiksi maksamalla matkoja, kannustamalla soitteluun ja aikatauluttamalla kalenteriin tapaamisia lä-

heisten kanssa. Jälkihuollon sosiaalityöntekijän laaja ammattilaisverkostoituminen nähtiin tärkeänä mahdollisuutena nuoren hyvinvoinnin tukemisessa ja työllistymisessä. Nuoret nostivat esiin kokemuksia, joissa sosiaalityöntekijän yhteydet järjestökenttään olivat auttaneet työntekijää löytämään nuorelle sopivan tuen muodon käsillä olevaan elämäntilanteeseen. Järjestötoiminnan kautta nuoren on mahdollista kohdata ihmisiä ja alkaa luoda omia verkostojaan.

”Toivoisin aikuisten ymmärrystä siihen, että vaikka on sijoitettuna tai itsenäistynyt, huoli läheisistä säilyy. Tästä voisi jutella enemmän lasten ja nuorten kanssa”

Työntekijän on tärkeää tunnistaa nuoren elämässä ne ihmissuhteet, jotka voivat toimia hänelle voimavarana, ja ottaa heidät tiivistä mukaan yhteistyöhön. Tämän lisäksi on syytä tunnistaa läheiset, jotka voivat kuormittaa nuorta ja viedä voimavaroja opiskelusta. Monella nuorella oli kokemuksia, miten esimerkiksi läheisistä huolenpitäminen heidän mielenterveysongelmiensa ja vakavien sairautsiensa keskellä, on vienyt toisinaan huomattavan paljon voimia opiskelusta. Jälkihuollon työntekijä voisi tukea nuoria paremmin, jos hänellä olisi tietoisuutta aiheesta ja kykyä kysyä nuorelta, onko hänen elämässään läheisiä, jotka syystä tai toisesta vievät voimavaroja. Perheterapia nousi esiin yhtenä mahdollisena läheissuhteiden ja vuorovaikutustaitojen vahvistajana, mistä voisi olla nuorelle hyötyä tulevaisuudessa uusien verkostojen luomisessa. Nuoret toivoivat tukea läheissuhteiden luomiseen myös opinnoissa.

”Armollisuus”

”Sen sanoittaminen, että riittää ja on arvokas”

”Läheisten on tärkeää ymmärtää, että kannustus ja tuki on tärkeää”

Pienryhmissä nuoret kertoivat toivovansa läheisiltään kiinnostusta, kuuntelua, kannustusta ja kunnioitusta heidän valintojaan kohtaan. Läheisiltä toivottiin pienillä jutuilla piristämistä, lepo hetken tarjoamista ja konkreettista apua työnsänsä esimerkiksi kontaktien tarjoamisen muodossa. Läheiset voivat nuorten mukaan tukea heitä ylläpitämällä toivoa, uskomalla siihen, että nuori voi pystyä mihin vaan, näkemällä mahdollisuuksia ja olemalla ennakkoluulottomia. Puheessa välittyi nuorten tietoisuus verkostojen merkityksestä työpaikkojen saamisessa, ja he näkivät miten tärkeitä läheisten kautta saadut kontaktit voivat olla esimerkiksi kesätyöpaikkojen saamisessa.

MITEN LISÄTÄÄN NUORTEN USKOA OMIIN KYKYIHIN?

Nuorilta nousi foorumissa esiin useaan otteeseen toive kohdata inhimillisempiä arvoja suhteessa koulutus- ja työllisyyspoluilla onnistumiseen. He toivoivat, että koulutusta ja työtä ei nosteta liiaksi jalustalle. On siis tärkeää viestiä nuorille, että he ovat arvokkaita ihmisinä siitä huolimatta, miten he menestyvät koulussa tai työelämässä.

"Anna aikaa haahuilla, etsiä ja löytää."

Nuoren usko omiin kykyihin ei synny tyhjästä. Jotta usko ja luottamus omiin kykyihin voi kasvaa, nuoren on tärkeää saada tutustua itseensä, kokeilla häntä kiinnostavia asioita ja saada onnistumisen kokemuksia. Sijaishuollon palvelut voivat tukea tässä prosessissa mahdollistamalla nuorelle kokeiluja, harrastuksia ja paikkoja, joissa hän voi toteuttaa itseään. Nuoret toivovat lannistumatonta uskoa ja kannustusta uusien kokeilujen tekemiseen. Ei ole epäonnistuminen, jos kokeilusta ei tule pysyvää. Sekin on onnistuminen, kun oppii tietämään mitä ei halua. Harrastuksiin kannustaminen ja niiden tukeminen rahallisesti on konkreettinen keino, miten mahdollistaa nuorelle onnistumisen kokemuksia. Voimavaroja ja piileviä kykyjä on mahdollista löytää vaikkapa elämäntarinaratyoiskentelyn kautta, jossa esimerkiksi Pesäpuun työvälineet voivat olla avuksi.

Foorumin osallistajat toivoivat nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta aitoa uskoa ja luottamusta heidän mahdollisuuksiinsa kohtaan ja unelmista puhumista osana säännöllistä työskentelyä. Kyvyistä on tärkeää puhua ja pyrkiä tunnistamaan niitä yhdessä nuoren kanssa. Nuorten mukaan ammattilaiset voivat vahvistaa nuorten pystyvyyden kokemuksia oman esimerkin kautta. Ammattilaisen uskoessa itse omiin kykyihinsä, hän voi tarjota nuorelle positiivisen esimerkin. Ammattilaisen on tärkeää huomata pienikin hyvä nuorella ja vahvistaa sitä. Nuorelle tärkeitä asioita ei tule koskaan tuomita, sillä joku voi saada kykyjä ja onnistumisen kokemuksia esimerkiksi nettipelaamisesta. Vertaistuen merkitys nousi foorumissa merkittäväksi hyvinvointia tukevaksi tekijäksi useaan otteeseen. Ammattilaisten tuen lisäksi vertaisuudessa ja kokemusasiantuntijuudessa on valtavasti mahdollisuuksia rohkaisevien esimerkkien löytämiseen.

2.2 Nuorten työpajat

Yhtenä aineistona #Kiinniveti-esiselvityshankkeessa oli nuorten työpajoissa kerätty kokemustieto. Työpajoja järjestettiin yhteensä neljä, niihin osallistui yhteensä noin 20 nuorta ja ne toteutettiin olemassa olevien lastensuojelun kehittäjäryhmien tapaamisten yhteydessä. Sijaishuollosta kokemusta omaavat nuoret keskustelivat työpajoissa siitä, minkälaiset tekijät ovat yhtäältä tukeneet ja toisaalta haastaneet heitä opiskeluihin ja työelämään liittyen. Lisäksi nuoret kertoivat näkemyksiään siitä, miten lastensuojelua ja erityisesti jälkihuoltoa voisi kehittää, jotta se tukisi nuoria paremmin opinnoissa ja työelämässä.

OPISKELUA TUKEVAT TEKIJÄT

Muiden ihmisten antama tuki ja kannustus

Työpajoissa nousi tärkeänä opiskelua tukevana tekijänä muilta ihmisiltä saatu tuki ja kannustus. Nuoria tukevia ihmisiä ovat olleet läheiset, sukulaiset, kaverit, muut opiskelijat, opettajat, koulukuraattorit, tukihenkilöt sekä sijais- ja jälkihuol-

lon työntekijät. Kavereiden opintovalinnoista on voinut ottaa mallia, jos ei ole itse ollut varma, mihin suunnata opinnoissa. Koulun työntekijät ovat auttaneet opintoihin liittyvien vaihtoehtojen selvittämisessä. Nuoret kertoivat myös siitä, miten sijaishuollon aikana on kannustettu opintoihin. Sijaishuollon päättymisen jälkeen eräs nuori kertoi jälkihuollon ohjaajan tulleen aikaisin aamulla tekemään nuoren kanssa koulutehtäviä, mistä on jäänyt hyvä muisto.

Muiden tuki on vaikuttanut motivaation löytämiseen ja koettu tuki on voinut rohkaista siihen, että voi puhua muiden kanssa avoimemmin opintoihin liittyvistä ajatuksista. Se, että omia kiinnostuksen kohteita ja valintoja on arvostettu ja pidetty kiinnostavina, on tukenut opiskelussa. Ymmärrys ja kuuntelu ovatkin olleet merkityksellisiä nuorille. Joskus iso tuki on ollut se, että on kuljetettu kouluun. Tuki ja kannustus ovat auttaneet jaksamaan opiskelua silloin, kun oma jaksaminen on ollut muuten heikkoa. Ilman tukea opiskelut ja muu elämä olisivat voineet mennä nuorten mukaan aivan toisenlaiseen suuntaan.

Rakenteet ja taloudellinen tuki

Rakenteiden osalta nuoret kertoivat, että opiskelua on tukenut sairaslomat, lyhennetyt koulupäivät tai -viikot, lisäaika tehtävien suorittamiseen ja palkitseminen. Ylipäänsä rakenteiden joustavuus ja yksilöllisten tilanteiden huomioiminen on ollut tärkeää. Se, että koulussa on tunnustettu nuoren perhe- tai elämäntilanteeseen liittyvät haasteet, on auttanut nuoria järjestämään opiskelua itselle sopivaksi. Esimerkiksi kiireettömyys, henkilökohtaisen opintosuunnitelman luominen tai poissaolojen hyväksyminen ovat auttaneet tässä. Myös tarvittava lääkitys on voinut olla ratkaiseva tekijä koulun loppuun saattamisessa. Moni nuori mainitsi taloudellisen tuen merkittävänä tukevana tekijänä opiskelussa. Taloudellinen tuki on voinut kattaa koulukirjat ja muut opiskelumateriaalit, mutta se on voinut olla myös laajempaa, jolloin esimerkiksi opintolainalle ei ole ollut pakottavaa tarvetta, vaan sen on voinut ottaa halutessaan.

Oma motivaatio

Edellä kuvattujen ulkopuolisiin tekijöihin liittyvien tukevien asioiden lisäksi työpaikoissa nousi esiin henkilökohtaiset tekijät. Oma selkeä tavoite siitä, mitä haluaa tehdä opiskelujen suhteen, tukee opintoihin hakeutumisessa ja niissä jaksamisessa. Nuoret kuvasivat sitä, miten motivaation on tärkeä lopulta syntyä omasta itsestä eikä muiden sanelemana. Toisaalta opiskelua on voinut tukea se, että yhteiskunnasta ja lähellä olevilta ihmisiltä on tullut sopivasti painetta opinnoissa pärjäämiseen liittyen. Muiden odotukset ovat voineet toimia motivaattorina tai ne ovat saattaneet synnyttää halun näyttää, että pärjää. Lisäksi ne ovat voineet auttaa hahmottamaan sitä, mitä itse toivoo omalta elämältä. Ulkopuolelta tulevat odotukset saattavat nuorten mukaan olla erityisen vahvoja sijaishuollossa asuvia tai sieltä itsenäistyneitä nuoria kohtaan.

Oma varmuus opiskelua koskeviin valintoihin liittyen on vaikuttanut oma keskittyminen ja pysyminen itse luoduissa tavoitteissa. Motivaattorina opiskelussa on voinut toimia halu aloittaa oma elämä ja itsenäistyä. Toisaalta opinnot ovat voineet olleet keino paeta omia ongelmia, mutta se on tuntunut hyvältä, että on voinut uppoutua niihin asioihin, jotka aidosti kiinnostavat itseä. Myös onnistumisen kokemukset ovat tukeneet motivaation pysymistä yllä.

Opintojen tuottamat hyödyt arkeen

Keskusteluissa nuoret tekivät nostoja siitä, millaisia hyötyjä opiskelu on tuottanut omaan arkeen. Nämä hyödyt ovat tukeneet opinnoissa ja niissä pysymisessä. Opinnot ovat esimerkiksi tuoneet tekemistä arkeen, vähentäneet yksinäisyyttä, piristäneet tai mahdollistaneet erilaisissa ympäristöissä olemisen. Uusi opiskelupaikka on voinut tuottaa mahdollisuuden uuteen alkuun tai vaihtoehtoisesti tuttu opiskelupaikka on voinut olla mahdollisuus jatkaa tuttujen ihmisten kanssa olemista. Opinnot ovat lisäksi opettaneet uutta itsestä ja auttaneet kehittymään.

OPISKELUA HAASTAVAT TEKIJÄT

Tuen puute

Työajoissa käydyn keskustelun perusteella merkittävin opiskelua haastava tekijä on ollut tuen puute. Tuen puute on näyttäytynyt kotona, sijaishuoltopaikassa ja koulussa. Myöskään erityisen tuen tarpeita ei ole huomioitu riittävällä tavalla, vaikka tukimuotoina olisi riittänyt esimerkiksi sairausloma, kokeiden helpottaminen, erityistehtävien antaminen tai aikarajoissa joustaminen. Eräs nuori kertoi haaveena olevan sen, että saisi ohjaajan mukaan kouluun, mutta se ei ole ollut taloudellisesti mahdollista. Nuorilla on kokemuksia myös tuen epätasa-arvoisesta jakautumisesta opetuksessa, mikä on näyttäytynyt niin, että vain lahjakaimmat oppilaat ovat saaneet tukea. Lisäksi nuoret olivat huolestuneita siitä, miten eriarvoistavia käytännöt ovat valtakunnallisesti tuen saamiseen ja opintomahdollisuuksiin liittyen.

Ikäviä kokemuksia nuorille on syntynyt siitä, ettei olla oltu kiinnostuneita nuoren opiskelusuunnitelmista, ei ole välitetty nuoren kuulumisista tai kannustettu etenemään kohti omia unelmia. Se on satuttanut, jos muut ovat olleet yllättyneitä siitä, että nuori on tehnyt töitä omien tavoitteiden eteen. Nuoret mainitsivat lisäksi sen, miten ammattikoulun jälkeen ei ole kannustettu oikein mihinkään tai on puhuttu vain työmahdollisuuksista eikä jatkokouluttautumisesta. Nuorille on myös näkynyt se, että esimerkiksi sijais- ja jälkihuollon tapaamisissa on vain raportointia tai tulevaa asiakassuunnitelmaneuvoittelua varten kysytty koulukuulumisia, mutta aiheeseen ei ole sen enempää kiinnitetty huomiota. Myöskään opiskeluun vaikuttavista lastensuojeluun liittyvistä kokemuksista ei ole välttämättä keskusteltu. Monella jälkihuollosta saatu tuki on liittynyt lähinnä taloudelliseen tukeen, jolloin muut tuen tarpeet ovat jääneet huomiotta.

Nuoret toivovat, että ympärillä olevat aikuiset huomioisivat koko koulunkäyntiin liittyvän kehityskaaren, edistymisen ja nuoren suunnitelmat sen sijaan, että kiinnitytään esteisiin ja haasteisiin. Toisaalta nuorilla on kokemuksia siitä, miten ei ole tunnistettu ja ymmärretty haasteita, mikä on vaikuttanut negatiivisesti opiskeluun. Joskus nuorten opiskeluista ei olla oltu kiinnostuneita silloin, kun ne menevät hyvin, vaan pelkästään silloin, kun koulussa ei ole käynyt tai koulunkäyntiin on liittynyt haasteita. Nuoret näkevät, että tuen puute saattaa tulla esteeksi valmistumiselle ja sitä kautta työelämään siirtymiselle. Tuen toivotaan olevan jatkuvaa, varhaisessa vaiheessa tapahtuvaa ja unelmien realisointiin keskittyvää.

Tiedon puute

Yksi työpajoihin osallistuvien nuorten kokema haaste opiskelua koskien liittyy tiedon puutteeseen. Nuoret toivovat, että muut kertoisivat enemmän vaihtoehtoista opiskelua etenemisessä. Sen lisäksi he haluaisivat konkreettista tietoa esimerkiksi pääsykokeista, tukimahdollisuuksista tai jälkihuoltoon liittyvistä oikeuksista, joilla on vaikutusta opiskelujen osalta. Nuorten mukaan osalla työntekijöistä on ollut vanhentuneita tietoja eikä ajankohtaista ja riittävää tietoa ole ollut siten saatavilla.

Uskomukset omasta pärjäämisestä

Tuen puutteen lisäksi toinen merkittäväksi koettu haaste koskee uskomuksia omaan pärjäämiseen liittyen. Nuoret kertoivat siitä itseään mietityttäneen se, onko itse tarpeeksi fiksu korkeakouluun hakemiseen ja siellä pärjäämiseen. Toisaalta muut ovat voineet lannistaa, vaikka itsellä olisi ollut haaveita ja suunnitelmia jatko-opintojen suhteen. On ollut hankalaa, jos ei ole saanut vahvistusta omille kiinnostuksen ja innostuksen kohteille tai jos omia vahvuuksia ei ole pidetty merkityksellisinä.

Nuoret ovat kohdanneet kyseenalaistamista ja sitä, etteivät läheiset ole hyväksyneet omia valintoja. Jos on esimerkiksi kertonut omista unelmistaan ja suunnitelmistaan niiden saavuttamiseksi, on ollut ikävää, että mm. lastensuojelun työntekijät ovat vain kommentoineet niiden realistisuutta sen sijaan, että olisi luotettu nuorten pärjäämiseen. Muiden kommentit ja mielipiteet ovat vaikuttaneet omiin ajatuksiin pärjäämisestä, ja lopulta jopa alan tai koulupaikan valintaan. Kukaan ei välttämättä ole koskaan pysähtynyt nuoren kanssa pohtimaan tulevaisuuden suunnitelmia ja unelmia. Se on vaikuttanut nuorten mukaan muun muassa siihen, ettei ole itse tiennyt mitä haluaa tulevaisuudessa tehdä tai ei ole luottanut omiin kykyihin ja suunnitelmiin.

Odotukset ja ilmapiiri

Edellä kuvatun haasteen ohella nuoret ovat kokeneet heihin kohdistuvat odotukset opiskelua haastavana tekijänä. Työpajoissa nuoret kertoivat painostuksesta ja yhteiskunnan luomista odotuksista. Nuorille on välittynyt esimerkiksi ajatus sii-

tä, että korkeakoulutus tai koulumenestys kertoisi omasta arvosta. Opiskeluun kohdistetut odotukset ovat voineet synnyttää suorituspaineita ja jopa loppuun palamista. Suorituskeskeisyys on ollut nuorten kokemusten mukaan kuluttavaa. Nuoria on painostettu tekemään valintoja kiireellä esimerkiksi heti lukion jälkeen, vaikka itse olisi halunnut pohtia valintoja pidempään esim. välivuoden aikana. Lisäksi nuoret ovat kohdanneet palkitsemista pelkistä huippusuorituksista.

Odotusten tuottaman negatiivisen ilmapiirin lisäksi myös kiusaaminen ja syrjintä ovat vaikuttaneet opiskeluun. Monella nuorella onkin ollut kokemuksia kiusaamisesta (sekä henkisestä että fyysisestä) tai syrjinnästä.

Omaan tai läheisen terveyteen liittyvät haasteet

Sekä terveyden että mielenterveyden haasteet ovat olleet vaikeuttamassa tai estämässä nuorten opiskelua. Nämä haasteet ovat voineet koskea itseä tai läheisiä. Omat energiat ovat saattaneet mennä täysin läheisestä huolehtimiseen, jolloin koulujutut ovat jääneet sivuun. Nuoret toivovat, että hoidettaisiin terveyteen liittyvät haasteet ja puututtaisiin niiden taustalla vaikuttaviin asioihin eikä asetettaisi opintojen etenemistä etusijalle. Mielenterveyden haasteiden osalta nuoret nostivat esiin yksilöllisen huomioinnin ja joustavat käytännöt. Esimerkiksi etäopinnot voivat olla hyvä vaihtoehto siinä hetkessä, kun ei paniikkihäiriön takia pysty lähtemään kotoa kouluun.

Sijaishuoltoon liittyvät esteet

Opintojen edistämisen osalta nuoret kertoivat työpajoissa erilaisia estäviä tekijöitä sijaishuoltoon liittyen. Esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden on koettu estävän opiskelua, kun ei ole päässyt kouluun eikä koulutehtäviä ole aina annettu nuorille, jotta niitä olisi voinut tehdä itsenäisesti. Sen lisäksi sijaishuoltopaikan sijainti on vaikuttanut siihen, ettei ole päässyt haluamaansa kouluun. Sijaishuoltoon liittyvä leima ja ennakkoluulot ovat myös vaikuttaneet eri vaiheissa koulupolkua. Jopa opettajat ovat osallistuneet leimaamiseen. Nuoret ovat kohdanneet vähättelejä ja sen on nähty liittyvän juuri sijaishuoltotaustaan. Eräs nuori huomautti, että Suomessa lapsilla on samanlaiset koulutusmahdollisuudet, mutta kuitenkin erilaiset lähtökohdat, mikä pitäisi huomioida.

TYÖELÄMÄÄ TUKEVAT TEKIJÄT

Hyvä työympäristö

Keskeinen työelämässä tukeva tekijä on työpaja-aineiston perusteella hyvä työympäristö. Nuorille on ollut tärkeää se, että työpaikalla on ollut hyvä ilmapiiri, on voinut olla oma itsensä ja on saanut tukea muilta. Hyvä perehdytys sekä onnistunut esimiestyöskentely ovat tukeneet työn aloittamista ja työssä pärjäämistä. Lisäksi työterveyshuollon merkitys nousi esiin nuorten keskusteluissa. Kaikkien työntekijöiden vahvuuksien ja ammattitaidon arvostaminen on myös tukenut

nuoria työelämässä. Edellä mainittujen piirteiden lisäksi joustavuus, yksilöllisyys ja mahdollisuus näyttää avoimesti tunteita työpaikalla ovat olleet työelämässä tukevia tekijöitä.

Tuki

Työpaikalla annetun tuen lisäksi nuoret kertoivat työpaikan ulkopuolisesta tuesta. Työn saamisessa ovat auttaneet esimerkiksi sijais- ja jälkihuollon työntekijät tai järjestöjen työntekijät. Lisäksi keskeisessä roolissa ovat olleet keskusteluapu, terapia sekä entinen koulu. Koulun kautta on voinut saada harjoittelupaikan, mikä on puolestaan johtanut työn saamiseen. Terapian kautta on saanut tukea arkeen ja hyvinvointiin, mikä on heijastunut positiivisesti työelämään. Nuoret kertoivat myös siitä, miten jälkihuollon kautta ainakin yksi työntekijä on ollut ohjaamassa ja neuvomassa nuoria työelämän alkuvaiheessa, mikäli tukea ja kannustusta ei ole ollut muualta saatavilla. Joillekin nuorille on sijaishuollon kautta tarjottu automaattisesti kesätyöpaikkaa, mikä on tuntunut hienolta. Työpaikan on voinut valita omien toiveiden ja kykyjen mukaisesti.

Merkityksellisyden kokemus

Nuoret kuvasivat työpajoissa kokemuksiaan työn merkityksellisyydestä ja sen vaikutuksesta työssä jaksamiseen. Se, että työ on mielekästä, merkityksellistä ja ylpeyttä tuottavaa, vaikuttaa keskeisesti omaan haluun pysyä työelämässä ja tavoitella erilaisia, itseä kiinnostavia työtehtäviä. Keskusteluissa nousi myös esiin kiitollisuuden tunne työpaikkaa kohtaan. Kaikilla ei ole välttämättä samanlaisia mahdollisuuksia työelämään liittyen, joten omasta mielekkästä työstä haluaa pitää kiinni. Oma-aloitteisuus ja oma motivaatio ovat myös olleet tukevia tekijöitä työelämässä.

Arkeen liittyvät tekijät

Työelämässä ovat tukeneet nuorten mukaan myös arkeen liittyvät tekijät. Esimerkiksi arkirutiinit ovat auttaneet nuoria pitämään kiinni työstä ja motivoitumaan siinä. Työ tuo elämään tekemistä ja uusia ympäristöjä, kun taas kotiin jääminen on voinut olla ahdistavaa tai jaksamista vähentävää. Arkeen liittyy myös raha, jonka useampi nuori mainitsi tukevana tekijänä. Rahan tienäminen itse tuottaa oloa siitä, että on aikuinen. Raha motivoi ja sitä arvostaa enemmän, kun sen on ansainnut omalla työllä. Työelämässä tukee tieto siitä, että oma toimeentulo vahvistuu ja sen myötä tulevaisuus sekä siihen liittyvät näkymät vakiintuvat.

TYÖELÄMÄÄ HAASTAVAT TEKIJÄT

Huono työympäristö

Työelämää tukevana tekijänä nuoret tunnistivat hyvän työympäristön ja vastavasti huonon työympäristön nähtiin haastavan työelämässä pärjäämistä ja pysymistä. Nuorilla on kokemuksia siitä, miten kaikilla työpaikoilla ei ole saanut kertoa

omista tunteistaan ja jaksamisestaan tai työntekijöiden jaksamiseen ei yleisesti ole kiinnitetty huomiota. Omaa jaksamista ei aina ole osannut arvioida oikealla tavalla ja jos ympäristössä ei ole kiinnitetty siihen huomiota, on voinut ajautua tekemään liikaa suhteessa omaan jaksamiseen. Toisaalta keskusteluissa nousi esiin se, että töissä pitää olla sopivasti tekemistä ja haastetta, ja kunnollisen tekemisen puute on voinut olla turhauttavaa.

Pahimmillaan työelämässä on kohdattu kiusaamista tai rasismia, millä on ollut huomattava vaikutus työssä jaksamiseen ja viihtymiseen. Jos työympäristö ei ole ollut monikulttuurinen, on itse voinut joutua tekemään enemmän töitä, tsemppaamaan erityisen paljon ja välttämään virheitä, jotta ei täyttäisi stereotyyppioita tai ei menettäisi mainetta.

Kokemuksen ja koulutuksen puute

Yhtenä työelämään liittyvänä haasteena nuoret mainitsivat työpajoissa kokemuksen ja koulutuksen puutteen. Kokemuksen puute on vaikuttanut siihen, ettei esimerkiksi ole tiennyt miten toimia työelämässä ja siihen liittyvissä asioissa. Kokemuksen ja koulutuksen puute ovat voineet vaikuttaa siihen, että (kesä)työpaikkoja on ollut hankala saada. Moni on kokenut, että töihin on vaikea päästä kiinni, kun pitäisi olla heti tosi valmis ja kokenut. Myös yhteyksien ja verkostojen puuttuminen on haastanut töiden saamista.

Terveys

Työpajoissa nuoret keskustelivat myös terveydestä ja sen vaikutuksesta työelämään. Työllistymisvaihe on voinut olla vaikea, lamaannuttava ja masentava. Nuoret kuvasivat sitä, miten arjen asiat voi olla hankalajättää pois mielestä töihin mennessä. Omassa elämässä voi tapahtua monenlaisia asioita, jotka vaikuttavat töihin. Lisäksi nuorten keskustelivat jaksamisesta. Oman jaksamisen rajojen tunnistaminen saattaa olla haastavaa, eikä sitä ole välttämättä harjoitellut tai siihen liittyen ei ole saanut mallia muilta. Yksi nuori kertoi siitä, miten ei ole ikinä ollut masennuksen takia kesätöissä tai TET-jaksoilla, vaikka olisi itse halunnut, sillä vanhemmat ja sosiaalityöntekijät olivat toista mieltä. Nuorten mukaan tasapainon löytäminen voi olla hankalaa sen suhteen, että minkä verran voi tehdä töitä oman jaksamisen puitteissa. Toisaalta voi mietittyä se, pystyykö fyysisesti tekemään tietynlaisia tehtäviä. Terveysteen liittyen nuoret ovat kokeneet myös ennakkoluuloja.

Tuen puute

Kuten opiskeluun liittyen nuoret korostivat tuen puutteen olevan keskeinen haastava tekijä, sama nousi esiin myös työelämään kohdalla. Kukaan ei ole välttämättä auttanut (kesä)töiden haussa. Tällaisia kokemuksia on myös sijaishuoltoon liittyen. Tuen puute on voinut näyttäytyä niin, että vain pieni osa sijoitetuista nuorista on saanut omasta kunnasta työpaikan, eikä muita nuoria ole tuettu työ-

paikan saamisessa. Tuen puutetta ei välttämättä ole osattu kyseenalaistaa tai tukea ei ole osattu itse toivoa. Nuoret kuvasivat sitä, miten on jäänyt surkea filis, jos kukaan ei ole kysynyt koulu- ja työasioista.

Painetta pärjäämiseen on voinut syntyä sen takia, koska kotiin palaaminen ei ole ollut mahdollista. Lisäksi kotona ei ole välttämättä tuettu tai kuunneltu työelämään liittyvissä asioissa tai vanhemmilla ei ole ollut mahdollisuutta auttaa. Oma-aloitteisuus on voinut kostautua myöhemmin, kun ei olekaan saanut tukea silloin, kun siihen olisi ollut tarvetta. Kukaan ei ole nähnyt avun tarvetta, koska on aiemmin pärjännyt itsenäisesti. Nuorten kokemusten mukaan tukea olisi tarvinnut esimerkiksi ansioluettelon tai työhakemusten tekemiseen sekä vero- ja raha-asioihin.

Pakko pärjätä

Viimeinen työpajoissa tunnistettu työelämää haastava tekijä on ajatus siitä, että on pakko pärjätä. Tällainen ajattelutapa voi olla lähtöisin itsestä tai ulkopuolisista paineista. Voi esimerkiksi tulla olo, että on pakko osata eikä voi romahtaa tai olla haavoittuva. Nuorten mukaan on myrkyllistä, että oletetaan pärjäämistä. Ei esimerkiksi arvosteta osa-aikaisuutta tai pätkätoita, vaan niitä pidetään jonkun alkuna eikä arvokkaina kokemuksina itsessään.

Nuoret toivovat, että esimerkiksi työhaastatteluissa nuoret uskaltaisivat rohkeammin arvioida myös potentiaalista työnantajaa ja työyhteisöä sen sijaan, että ajattelisi arvioinnin kohdistuvan vain yksipuolisesti työnhakijaan. Työhaastattelu on hyvä paikka katsoa, sopisiko työpaikka itselle. Paine pärjäämiseen voi olla vahva. Nuoria on mietityttänyt se, jos jäisikin työttömäksi, niin silloin ei olisi itsellä välttämättä tukijoukkoja, jotka auttaisivat. Toimeentulo on keskeinen stressaava asia. Voi myös olla halu näyttää, että pärjää omin jaloin.

MITEN LASTENSUOJELUA JA JÄLKIHUOLTOA VOISI KEHITTÄÄ?

Työpajoissa nuoret ideoivat myös sitä, miten lastensuojelua ja erityisesti jälkihuoltoa voisi kehittää, jotta se tukisi paremmin nuoria opiskelu- ja työpoluilla.

Kannustus ja kiinnostus

Nuoret toivovat erityisesti sitä, että heitä kannustetaan ja heistä ollaan kiinnostuneita. Työpajakeskusteluissa nuoret kertoivat toiveen, että työntekijöistä välittyisi aito kiinnostus nuoria ja heidän tulevaisuuttaan kohtaan. Työskentelyssä voisi olla enemmän painotusta siihen, millaisia toiveita ja tavoitteita nuorilla on opiskelun ja työelämän suhteen. Usealla nuorella on ollut kokemus siitä, miten koulutukseen ja työllisyyteen liittyviä asioita ei ole riittäväällä tavalla huomioitu työskentelyssä. He ehdottivatkin, että olisi jonkinlainen tsekkauslista tästä, jotta työntekijät muistaisivat puhua enemmän tulevaisuudesta. Nuoret toivovat, että heitä tuettaisiin siihen suuntaan, mitä nuoret itse tykkäävät tehdä.

Asioiden aloittaminen voi olla välillä hankalaa, joten kannustus on tärkeää. Ho-
puttaminen ja painostus sen sijaan ei ole toimivaa, sillä siitä voi seurata vasta-
reaktio. Tuen ja kannustuksen lisääminen olisi nuorista tärkeää, jotta ei tarvitsisi
jäää yksin. Jokainen nuori tarvitsisi riittävät tukiverkostot. Nuoret nostivat myös
esiin lastensuojeluun liittyvän stigman vaikutuksen omiin ajatuksiin. Riittävä tuki
ja kannustus luovat uskoa itseän ja omaan tulevaisuuteen.

Aika ja tavoittaminen

Lastensuojelun kehittämisen osalta nuoret toivoivat myös enemmän aikaa
työntekijöiden kohtaamiseen. Jälkihuoltoon toivottiin enemmän ohjaajia, jot-
ta heillä olisi enemmän aikaa nuorille. Tapaamiset voisivat tarvittaessa olla pi-
dempinä, esimerkiksi koko päivän mittaisia sen sijaan, että työntekijää ehtii tavata
tunnin verran. Aikaan liittyen nuoret myös huomauttivat, että tuki pitäisi aloittaa
hyvissä ajoin.

Työntekijöiden tapaamisesta ja siihen käytettävissä olevasta ajasta puhuttaes-
sa nuoret pohtivat sitä, että jälkihuollon piirissä olevia nuoria olisi hyvä tavoittaa
laajemmin. He miettivät sitä, että ne nuoret, joita ei tavoiteta ollenkaan, voisivat
tarvita eniten tukea. Nuoret tunnistivat sen, ettei muita voi pakottaa ottamaan
apua vastaan, mutta heidän laajempaa tavoittamistaan olisi hyvä pohtia. Millä ta-
valla nuoret voisivat innostua yhteisestä työskentelystä ammattilaisten kanssa
ja mikä voisi motivoida sitoutumaan siihen? Nuorten mukaan pitäisi huolehtia
siitä, että nuorten yhtäläiset oikeudet tukeen toteutuvat.

Tiedon välittäminen ja yhteinen etsiminen

Yhteiseen työskentelyyn liittyen nuoret toivoivat, että ammattilaiset välittäisivät
heille enemmän tietoa opiskeluun ja töihin liittyen, ja tarvittaessa tietoa voisi et-
siä yhdessä. Tiedon etsiminen yksin voi olla hankalaa tai tietoa voi olla vaikea ym-
märtää, joten aikuiset voisivat auttaa siinä enemmän. Yhdessä voisi enemmän
käydä läpi sitä, millaisia mahdollisuuksia on olemassa, mihin nuori voisi soveltua
tai miten opiskelu- tai työpaikkaa voisi hakea. Lisäksi nuoria kiinnostaisi keskus-
tella työelämään liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista, normeista ja odotuksis-
ta. Nuoret toivovatkin enemmän työelämävalmennusta lastensuojeluun. Työs-
kentely auttaisi omien vahvuuksien tunnistamisessa, rajojen hahmottamisessa
ja mielenkiinnon kohteiden löytämisessä. Yksi nuori kertoi, että häntä auttaisi,
jos olisi olemassa lista, jossa olisi kuvattuna eri ammatteja ja miten niihin pääsisi.

Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen

Edellä kuvattujen ideoiden ja kehitysehdotusten lisäksi nuoret toivovat lasten-
suojeluun enemmän kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemista. He kuvasivat
sitä, miten oman jutun löytäminen ja oman tulevaisuuden pohdinta on helpom-
paa silloin, kun on hyvinvoiva. Nuorten mukaan oma hyvinvointi pitäisi ottaa kes-
kiöön arvokasvatuksessa sen sijaan, että ura tai työnteko asetettaisiin etusijal-

le. Nuoret keskustelivatkin siitä, miten elämässä tulee olla muitakin asioita kuin koulu tai työ. Opintoja tulee voida hidastaa tarvittaessa ja tulee muutenkin edetä nuorten tahtiin, hyvinvointia kunnioittaen.

2.3 Nuorille suunnattu kysely

Lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneille 18–29-vuotiaille nuorille toteutettiin kysely, jolla haluttiin selvittää heidän kokemuksiaan koulu- ja työllisyyspolkuja haastavista sekä tukevista tekijöistä. Sähköistä kyselyä levitettiin Pesäpuu ry:n verkostojen kautta ja se oli avoinna syyskuussa 2021 noin kahden ja puolen viikon ajan. Kyselyn tulokset on jaettu taustatietoihin, opiskeluun, työelämään ja jälkihuollon kehittämiseen.

Kyselyyn vastasi 83 nuorta, joista 62 oli naisia, 15 miehiä, viisi muuta sukupuolta ja yksi vastaajista ei halunnut kertoa omaa sukupuoltaan. Kyselyn vastaajat olivat iältään 18–28-vuotiaita mediaanin asettuessa 22 ikävuoteen. Vastaajista 38 opiskeli, 19 kävi töissä, 14 opiskeli sekä kävi töissä ja 12 ei opiskellut tai käynyt töissä kyselyyn vastaamisen hetkellä.

Vastaajista noin kaksikymmentä opiskeli korkeakoulussa ja kolmekymmentä toiseen asteen koulutuksissa. Osa vastaajista ei tarkentanut vastauksessaan sen hetkistä koulutusastettaan. Vastaajat opiskelivat mm. kaupan-, ravinto- ja turvallisuus alalla, oikeus- ja lääketiedettä, lukiossa, sosiaali- ja terveydenhuollon aloilla sekä kasvatus-, nuoriso- ja ohjausaloilla. Opiskelualoilla oli pientä painotusta sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kasvatus-, nuoriso- ja ohjausaloilla. Vastaajista 33 nuoren kohdalla korkein suoritettu tutkinto oli peruskoulu, 28 ammattikoulu, 13 lukio, seitsemällä alempi korkeakoulututkinto ja yhdellä ylempi korkeakoulututkinto. Vastaajista 33 kertoi vastauksessaan alan, jolla työskenteli. Noin puolet vastaajista työskenteli sosiaali- ja terveydenhuollossa, muiden osalta vastaukset jakaantuivat eri aloille.

Kyselyyn vastanneilla nuorilla oli monenlaisia kokemuksia sijaishuollossa asumisesta. Vastaajat olivat muuttaneet ensimmäisen kerran sijaishuoltoon 0–17-vuotiaina, vastausten mediaanin asettuessa 12 ikävuoteen. Vastaajat olivat asuneet elämänsä aikana 1–8 eri sijaishuolto paikassa mediaanin ollessa kaksi. 35 oli asunut sijaisperheessä, 12 läheissijoituksessa, 19 perhekodissa ja 65 lastensuojelulaitoksessa.

NUORTEN KOKEMUKSIA OPISKELUA TUKENEISTA TEKIJÖISTÄ

Kyselyssä nuorilla oli mahdollisuus kertoa avoimesti omista kokemuksistaan opiskelua tukeneista tekijöistä sekä opiskelua haastaneista ja estäneistä tekijöistä. Kyselyssä näitä tekijöitä selvennettiin edelleen kysymysten yhteydessä esimerkiksi ihmisinä, asioina, uskomuksina, kokemuksina ja palveluina. Lisäksi vastaajia ohjeistettiin edelleen kertomalla kysymyksen yhteydessä, että opiskelua voisi vastauksissa pohtia esimerkiksi opiskeluihin hakeutumisen, niissä jaksamisen ja pärjäämisen sekä valmiiksi saattamisen näkökulmista.

Nuorten vastauksissa opiskelua tukeneista tekijöistä nousi esiin laaja joukko eri ihmisiä. Vastausten perusteella nuoria olivat auttaneet läheiset, lastensuojelun työntekijät ja muut lähellä olevat aikuiset, koulun henkilöstö (esimerkiksi kuraattori, psykologi, opettaja, erityisopettaja, opinto-ohjaaja) sekä nuoret itse. Läheisistä nuorten vastauksissa nousivat esiin mm. syntymävanhemmat ja ystävät. Lastensuojelun osalta tärkeinä tukijoina mainittiin sijaisvanhemmat, lastensuojelulaitosten työntekijät, jälkihuollon ohjaajat ja sosiaalityöntekijät. Nuoret kokivat vastauksissaan olleensa myös itse itsensä tukijoita koulutuspoluillaan. Tukea oli edellä mainittujen lisäksi saatu myös esimerkiksi terapeuteilta ja erilaisilta muilta luotettavilta aikuisilta, kuten nuorisotyöntekijöiltä ja tukihenkilöiltä.

Vastausten teemoittelun yhteydessä keskeisimmiksi nuorten mainitsemista tuen muodoista nousivat kannustus ja tuki sekä oma motivaatio. Nuorten vastauksissa toistuivat edellä mainittujen ihmisten ja ammattilaisten jatkuvan tuen ja kannustuksen merkitys opintoihin hakeutumiseen, niissä jaksamiseen ja pärjäämiseen sekä valmiiksi saattamiseen liittyen. Konkreettisina tuen ja kannustuksen muotoina nuoret toivat vastauksissaan esille mm. rohkaisun, positiivisen palautteen, uskon luomisen omaan osaamiseen ja potentiaalin, avun haastavissa tilanteissa, yksilöllisten koulutuspolkujen ja -ratkaisujen etsimisen yhdessä nuoren kanssa, yhdessä läksyjen tekemisen, selkeät ohjeet sekä rutiinien luomisen. Lisäksi aikuisten ja ammattilaisten tuen koettiin olevan tärkeää esimerkiksi muun tarpeellisen avun, kuten diagnostisten tutkimusten, hakemisessa sekä erilaisten selviytymiskeinojen ja armollisuuden opettelussa. Aikuisten antaman tuen ja kannustuksen kannalta keskeisenä nähtiin lisäksi koulun ja lastensuojelun yhteistyö ja aikuisten ymmärrys (erityisesti koulussa) lastensuojeluun liittyvistä käytännöistä sekä siitä, miten haavoittavat kokemukset voivat vaikuttaa nuoriin vielä sijaishuoltoon muuttamisen tai sieltä pois muuttamisen jälkeenkin.

Keskeisenä opiskelua tukeneena asiana kyselyn vastauksissa toistui myös nuorten omaan haluun ja motivaatioon liittyvät asiat. Tähän liittyen nuorten vastauksissa nousi esiin esimerkiksi, että nuoria motivoi halu tehdä omasta elämästään erilainen kuin omilla vanhemmilla, halu auttaa muita ja saavuttaa itselle jotain tärkeää sekä halu saada menestyä koulussa itseään varten tai näyttääkseen muille, että itsestä on siihen. Motivaatiota opiskelua kohtaan nuoret kokivat saaneensa, tuen ja kannustuksen lisäksi, muiden ihmisten uratarinoista, roolimalleista, oman tulevaisuuden suunnittelusta, omien kykyjen ja vahvuuksien huomaamisesta, positiivisesta palautteesta ja sen ymmärtämisestä, että korkeakouluun hakeutuminen on mahdollista myös sijaishuollosta itsenäistyneille nuorille. Nuoria koulutuspoluilla oli tukenut lisäksi vakaan elämäntilanteen saavuttaminen esimerkiksi terapiassa tai lääkityksen avulla, jälkihuollon taloudellinen tuki ja opiskelun ulkopuoliset aktiviteetit. Vapaaehtoistöitä, harrastuksia ja kokemusasiantuntijana toimimista nuoret pitivät hyvinä keinoina esimerkiksi kartoittaa omia kykyjä ja vahvuuksia sekä itselle sopivia aloja ja kiinnostuksen kohteita.

NUORTEN KOKEMUKSIA OPISKELUA HAASTANEISTA JA ESTÄNEISTÄ TEKIJÖISTÄ

Kyselyssä selvitettiin myös nuorten kokemuksia opiskelua haastaneista ja estäneistä tekijöistä. Valitettavasti nuorten vastauksissa opiskelua haastaneista ja estäneistä tekijöistä esiin nousevat lähes kaikki samat ihmiset ja ammattiryhmät kuin vastauksissa opiskelua tukeneista henkilöistä.

Nuorten vastauksissa opiskelua haastaneista ja estäneistä tekijöistä korostuvat lastensuojeluun liittyvät ennakkoluulot, mielenterveyteen liittyvät haasteet, traumaattiset elämäkokemukset, oma jaksaminen, yksinäisyyden kokemus ja kielteiset uskomukset omista kyvyistä ja osaamisesta. Myös sijaishuoltopaikkojen muutoksilla, palvelujärjestelmän puutteilla ja läheisten elämänhallinnan haasteilla koettiin olleen kielteisiä vaikutuksia opiskeluun.

Käytännössä ennakkoluulot konkretisoituivat nuorten elämässä esimerkiksi niin, että heitä ei kannustettu opiskeluun tai aktiivisesti estettiin opiskelu muualla kuin ammattikoulussa. Osaltaan ennakkoluulojen takia nuorille oli syntynyt vahvoja uskomuksia omasta kyvyttömyydestä ja osaamattomuudesta sijaishuollossa asuminen takia eikä erilaisista vaihtoehtoista juuri puhuttu. Vastauksissa nousi lisäksi esiin, että jotkut nuoret kokivat ennakkoluulojen seurauksena ainoastaan kaksi mahdollisuutta; joko odotetusti epäonnistua tai onnistua niin merkittävästi, että se vakuuttaisi kaikki epäilijät. Paine suoriutua kaikesta erinomaisesti oman olemassaolonsa ja arvokkuutensa todistamiseksi koettiin kuitenkin osaltaan opiskelua haastavana tekijänä. Merkittävänä ennakkoluuloihin kytkeytyvänä yksittäisenä opiskelua haastavana ja estävänä tekijänä nähtiin kiusaaminen alemmilla koulutusasteilla, minkä seurauksena esimerkiksi ylipäänsä koulutukseen hakeutumista ei pidetty mahdollisena. Näistä seurasi edelleen useissa vastauksissa kuvattu kokemus omasta yksinäisyydestä niin koulu yhteisöissä kuin niiden ulkopuolella.

Merkittävimpinä opiskelua haastavina ja estävinä tekijöinä nuoret kuvasivat mielenterveyteen liittyvät haasteet, oman jaksamisensa ja traumaattiset kokemukset sekä näihin liittyvät haitalliset säätelykeinot, kuten päihteidenkäytön. Mielenterveyden ja oman jaksamisen haasteiden sekä traumaattisten kokemusten koettiin yhtäältä haastaneen opiskelua jo alemmilla koulutusasteilla, minkä seurauksena syntyi oppimisvajeita. Toisaalta niiden koettiin haastavan opiskelua tai opiskeluun hakeutumista sillä hetkellä, kun esimerkiksi ahdistuneisuushäiriöt ja masennus rajoittivat elämää. Nuoret kuvasivat vastauksissaan myös palvelujärjestelmän puutteita: jonot esimerkiksi mielenterveyspalveluihin ja terapiaan olivat pitkiä, oppimisvaikeuksia ja neuropsykiatrisia haasteita ei tunnistettu ajoissa, sijaishuoltopaikat vaihtuivat suunnittelemattomasti, eivätkä ne vastanneet aina nuorten tarpeita tai nuoret tulivat kaltoinkohdelluiksi, sosiaalityöntekijöitä oli vaikea saada kiinni ja Kelan eri etuuksien saaminen (esim. psykoterapia) tuntui vaikealta.

Lastensuojelun ja koulun yhteistyö sekä siihen liittyvät haasteet koettiin joissakin vastauksissa opiskelua haastavana tekijänä. Nuoret kokivat sijais- ja jälkihuollos-

saamansa tuen koulunkäyntiin puutteellisenä, ja koulussa taas ei ymmärretty tai tiedetty lastensuojeluun liittyvistä asioista. Vastauksissa kuvattiin esimerkiksi tilanteita, kuinka terapiat, oikeudenkäynnit vanhempien kanssa, poliisikuulustelut, sosiaalityöntekijöiden tapaamiset, hoito- ja asiakassuunnitelmat ja vastaavat ovat aina päällekkäin koulun kanssa. Pahimmillaan viralliset asiat kasaantuivat koulussa niin, että nuorille kertyi kolmea sallittua poissaoloa enemmän poissaoloja, mikä taas useissa tilanteissa oli johtanut kurssin automaattiseen hylkäämiseen ja uudelleen suorittamiseen.

NUORTEN KOKEMUKSIA TYÖELÄMÄÄN LIITTYVÄSTÄ TUESTA

Nuorten vastauksissa työelämään ja työelämässä saatuun tukeen liittyen korostuvat nuorten läheiset, kuten ystävät, kumppanit ja biologinen perhe, työkaverit sekä esihenkilöt. Useat nuoret kokivat myös oman itsensä olleen merkittävin tukija. Jotkut nuorista kokivat saaneensa tukea myös jälkihuollon työntekijöiltä ja sijaisperheeltä. Yksittäisiä mainintoja tukijoista työelämään liittyen olivat lisäksi esimerkiksi neuropsykiatrinen valmentaja, terapeutti, tukihenkilö ja lääkäri.

Nuorten vastauksissa siitä, että minkälaiset tekijät ovat tukeneet heitä työelämässä, nousee esiin erityisesti nuorten omat ja työpaikan ominaisuudet. Nuorten kuvaukset työelämässä tukeneista omista ominaisuuksista olivat mm. oma halu ja motivaatio, ahkeruus, hyvä itsetunto sekä erilaiset tiedot ja taidot. Vastauksissa työelämässä tukevia työpaikkaan liittyviä asioita olivat mm. hyvä ilmapiiri, kannustus ja tuki, työn mielekkyys ja työn kokeminen omaksi, turvallisuus ja se, että saa olla oma itsensä osana työyhteisöä. Muutamat vastaajat nostivat esiin myös omat haastavat elämäkokemuksena tuottamat tiedot ja taidot, vertais-tuen sekä vapaaehtoistyön tärkeän työelämän tukijoina.

Nuorten vastauksissa työelämään liittyvistä haasteista ja esteistä nousi esiin samoja tahoja, jotka toisilla nuorilla olivat tukeneet heitä. Nuoret kokivat esimerkiksi läheisten, oman itsensä ja lastensuojelun työntekijöiden tuottaneen haasteita tai esteitä työelämään liittyen. Lisäksi vastauksissa nousi esiin työpaikan muut jäsenet ja esihenkilöt työelämää haastaneina toimijoina.

NUORTEN KOKEMUKSIA TYÖELÄMÄÄN LIITTYVISTÄ HAASTEISTA JA ESTEISTÄ

Aivan kuten opiskelun kohdalla keskeisimmiksi asioiksi, joiden nuoret kokivat tuottaneen haasteita ja esteitä työelämään liittyen, nousivat ennakkoluulot ja mielenterveyden haasteet. Nuoret kokivat myös puutteita omassa osaamisessa ja epävarmuutta työelämään liittyen, esimerkiksi miten tehdä hyvä työhakemus tai miten työantajat suhtautuvat, kun CV:ssä on pidempi tauko ilman mitään tekemistä. Huonon työilmapiirin ja johtamisen, jatkuvat määräaikaiset sopimukset, liian vähäiset vaikutusmahdollisuudet työn sisältöihin ja väärät alavalinnat nuoret nimesivät yleisimmiksi haasteiksi tai esteiksi työhön liittyen.

Kyselyyn vastanneista nuorista kaikilla oli kokemusta opiskelusta, mutta kaikilla ei ollut kokemusta työelämästä vielä lainkaan. Osa nuorista vastasi kyselyssä myös työelämässä tukeneiden ja haastaneiden tekijöiden olleen samoja, kuin opiskeluihin liittyen.

NUORTEN NÄKEMYKSIÄ JÄLKIHUOLLON KEHITTÄMISEKSI

Kyselyssä haluttiin selvittää koulutus- ja työllisyyspolkuja tukeneiden, haastaneiden ja estäneiden tekijöiden lisäksi myös nuorten näkemyksiä siitä, miten lastensuojelun jälkihuoltoa tulisi tulevaisuudessa kehittää, jotta entistä useampi nuori pääsisi siirtymään itselleen mielekkäille koulutus- ja työllisyyspoluille. Nuorten nimeämät kehittämistarpeet kohdentuivat erityisesti ennakkoluuloihin vaikuttamiseen, tukeen ja kannustukseen liittyviin asioihin, mahdollisuuksien luomiseen sekä konkreettisiin ratkaisuihin.

Nuoret toivoivat vastauksissaan, että ennakkoluuloihin tulisi vaikuttaa. Vaikuttamista toivottiin yleisesti, jotta ennakkoluuloista päästäisiin irti, ne poistuisivat eikä ne enää määrittäisi ja olisi esteitä sijaishuollossa asuvien ja sieltä itsenäistyneiden nuorten elämässä. Vastauksissa toivottiin yleisen vaikuttamisen lisäksi vaikuttamista suoraan myös esimerkiksi lastensuojelulaitosten ohjaajiin ja opinto-ohjaajiin. Nuoriin ja heidän mahdollisuuksiinsa tulisi uskoa.

Nuoret toivovat vastauksissaan, että heidän lähellään olevilla ammattilaisilla sekä muilla aikuisilla olisi riittävästi aikaa tutustua, kuunnella, kohdata ja tukea nuoria. Työntekijöiden tulisi auttaa esimerkiksi häpeästä ja arvottomuuden kokemuksesta irti päästämiseksi. Nuorten mukaan tarvittaisiin enemmän kannustusta koulunkäyntiin, TET-harjoitteluihin, kesätöihin, unelmiin, haaveisiin ja tulevaisuuden suunnitteluun. Tukea kaivattiin keinoihin jaksaa arjessa, koulu- ja työhakemuksiin, onnistumisten kokemusten hankkimiseen, keskusteluapuun tai sen järjestämiseen ja terapiaan pääsyyn. Nuorille tulisi tarjota mahdollisuuksia kokeilla eri asioita ja aloja, käydä ammatinvalintapsykologilla, olla yhteydessä sijaishuoltopaikkaan itsenäistymisen jälkeen, tutustua työelämään ja erilaisiin koulutuksiin sekä päästä valmennuskurssille ja tukiopetukseen.

Nuorten tuottamia muita ratkaisuja olivat mm. yksilöllisen työskentelyn ja ohjauksen sekä vertaisryhmien lisäämistä jälkihuoltoon, uraohjauksen lisäämistä, terapiaa kaikille halukkaille, tavoitteellisuutta asiakas-, hoito- ja kuntoutussuunnitelmiin, talouden- ja elämänhallintaan liittyvien taitojen opettelua, sijaishuollostaan itsenäistyneiden ihmisten rohkaisevien kokemusten kuulemistä koulutus- ja työllisyyspoluista, läksyapua sekä tukea omien vahvuuksien ja mahdollisuuksien tunnistamiseen.

Useissa nuorten vastauksissa läpi kyselyn korostui nuorten toive siitä, että nuoria ei tulisi painostaa tiettyihin ratkaisuihin vaan niitä tulisi yhdessä tutkia ja miettiä. Jälkihuollon kehittämisehdotuksissa nuoret korostivat nuorten osallisuuden merkitystä, jota he kuvasivat kuunteluna, näkemysten kunnioittamisena ja yhdessä tekemisenä.

2.4 Yhteenvetoa ja pohdintaa nuorten tuottamasta tiedosta

Nuorten kokemuksia lukiessa on tärkeä tunnistaa niiden subjektiivisuus. Työskentelyn ja raportin tarkoituksena on ollut tuottaa nimenomaan nuorten kokemuksia koulutus- ja työllisyyspoluista sekä niitä tukevista, haastavista ja estävistä tekijöistä. Nuorten kokemukset ovat todellisia, vaikka ammattilaisten ja tutkijoiden näkemykset saattaisivatkin erota niistä. Tästä syystä palveluja kehittäessä tulee huomioida myös nuorten kokemukset ja näkemykset, jotta palveluita kehitetään todellisuuteen pohjaten, eikä esimerkiksi pelkästään lain määrittelyiden tai palvelujen tavoitteiden näkökulmasta.

Nuorten tuottamasta tiedosta käy ilmi se, että nuorten kokemukset tuen saamisesta koulutukseen ja työelämään liittyvissä kysymyksissä ovat erilaisia ja tuen tarjoajat saattavat vaihdella suurestikin. Osa nuorista on saanut tukea lastensuojelun työntekijöiltä, osa taas opettajilta ja muulta koulun henkilöstöltä, jotkut terveydenhuollon ammattilaisilta tai läheisiltä. Esimerkiksi kyselyyn vastanneista nuorista alle kymmenen nuorta kuvasi vastauksissaan saaneensa tukea kolmelta tai useammalta eri toimijalta. Suurin osa vastaajista taas kertoi saaneensa tukea yhdeltä tai kahdelta eri taholta, ja monella nuorella oli myös kokemus siitä, etteivät he olleet saaneet lainkaan tukea koulutus- ja työllisyyspoluillaan. Tavoitteen tulisi olla, että jokaisella nuorella olisi kokemus kannustuksesta ja tuesta laajasti eri palveluista ja läheisiltään.

Toisin kuin nuorten kokemuksissa tuen saamisessa, kokemuksissa koulutus- ja työllisyyspolkuja haastavista ja estävistä tekijöistä suurella osalla esimerkiksi kyselyyn vastanneista nuorista oli nähtävissä kasaantumista. Merkittävä enemmistö kyselyyn vastanneista nuorista kuvasi kolmea tai useampaa heidän työllisyys- ja koulutuspolkujaan haastanutta ja estänyttä tekijää. Kokemukset haasteista ja esteistä näyttäytyivät kokonaisvaltaisemmilta kuin kokemukset tuesta.

Nuorten kanssa tuotetussa materiaalissa työllisyyspalvelut loistivat poissaolollaan eikä esimerkiksi TE-toimistosta tai niiden palveluista, työkokeiluista tai vastaavista ollut laajassa aineistossa kuin yksittäinen kokemus. Koko esiselvityshanke toteutettiin koronapandemian keskellä, mutta maininnat koronasta aineistossa olivat niin ikään yksittäisiä.

Sijais- ja jälkihuollossa tulisi työskennellä suunnitelmallisesti nuorten hyvinvoinnin vahvistamiseksi, jotta koulutus ja työllistyminen mahdollistuvat. Yhdessä nuorten kanssa olisi hyvä käydä läpi nuoren hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä, kuten keinoja pärjävyyden ja omien vahvuuksien tunnistamiseen, lisää ymmärrystä traumaattisten kokemusten vaikutuksesta vireystiloihin sekä toteuttaa elämäntarinatyöskentelyä nuorten kanssa. Entistä paremmin tulisi tunnistaa myös nuorten läheisten vaikutukset nuorten hyvinvointiin ja jaksamiseen.

Nuorten kanssa tulisi pysähtyä tulevaisuuden suunnitelmien ja unelmien äärelle. Nuoret tarvitsevat lisää tietoa koulutukseen ja työelämään liittyvistä asioista, jotta he tunnistavat niiden olevan mahdollisia myös heille. Koulutukseen tai työelämään patistamista ei voida pitää riittävänä, jos nuorille on ylipäättään epäselvää se, että miten ja millä keinoilla ne voisivat olla saavutettavissa. Tarvitaan siis lisää konkreettista tietoa tulevaisuuden mahdollisuuksista.

Nuoria tulisi rohkaista entistä enemmän myös erilaisten vaihtoehtoisten polkujen tutkimiseen, jos täysipäiväinen opiskelu ja työelämä eivät ole mahdollisia tai kiinnostavia. Esimerkiksi erilaiset joustavat opintomahdollisuudet, kuten opiskeluun valmistavat luokat, nettilukio, työpajat, kansanopistot ja avoimen korkeakoulun kurssit voisivat toimia polkuina oman mielenkiinnon ja kiinnostuksen kohteiden tunnistamisessa. Lisäksi erilaiset vapaaehtois-, vertais- ja kokemusasiantuntija-toiminnot sekä harrastukset voisivat auttaa nuoria tunnistamaan itselleen tärkeitä asioita ja tuoda arkeen merkityksellisiä kohtaamisia ja kokemuksia.

Lastensuojelun jälkihuollossa tarvitaan lisää aikaa nuorten kanssa työskentelylle. Nuorilla on oikeus hyvinvoiviin ja motivoituneihin työntekijöihin, jotka jaksavat ja pystyvät työskentelemään nuorten kanssa yhteistyössä. Jokaiselle nuorella tulisi olla työntekijä, jolla on mahdollisuus olla aktiivisesti yhteydessä nuoreen, vaikka ulkokohtaisesti nuoren tilanne näyttäytyisikin hyvänä ja pärjäävänä. Toisaalta työntekijällä pitäisi olla myös aikaa ja mahdollisuutta motivoida yhteistyöhön ja avun piiriin sellaista nuorta, joka kieltäytyy tarjotusta tuesta, mutta joka kuitenkin näyttäisi sitä tarvitsevan.

Edelleen tarvitaan työtä, että opettajat ja muu koulun henkilökunta tunnistaisi paremmin sijaishuollossa asuvien nuorten elämään ja opiskeluun liittyviä erityiskysymyksiä. Viestintää ja ymmärryksen lisäämiseen tähtäävää toimintaa tulisi kohdentaa erikseen myös opinto-ohjaajille, joilla voi olla merkittävä rooli nuorten tulevaisuuden kannalta.

OPINTO –JA TYÖELÄMÄPOLULLA TUKEE...

vertaisuus

*menneisyyden
käsittely*

tuki koulusta

onnistumiset

*perheen ja
ystävien tuki*

*oman jutun
löytäminen*

kannustusta

*tietoa
mahdollisuuksista*

läheisiä

tahdonvoimaa

rakkautta

**MATKALLA KOHTI UNELMIA
TARVITAAN...**

*omaa
aikaa*

3. Ammattilaisten tuottama tieto

Nuorten tuottaman tiedon lisäksi hankkeessa oltiin kiinnostuneita myös sijais- huollosta itsenäistyneitä ja jälkihuollossa olevia nuoria kohtaavien ammatti- laisten kokemuksista ja näkemyksistä nuorten koulutus- ja työllisyyspolkuihin liittyen. Näiden ammattilaisten tavoittaminen osoittautui kuitenkin oletettua vaikeammaksi, ja vain osa suunnitelluista toimenpiteistä saatiin toteutettua.

#Kiinniveti-esiselvityshankkeessa järjestettiin yksi työpaja jälkihuollon työnteki- jöille, yksi työllisyyden ja työkyvyn asiantuntijoille sekä yksi tutkijoille ja/tai tutkija- taustaisille asiantuntijoille. Lisäksi järjestettiin nuorille ja ammattilaisille yhteiske- hittämistilaisuus, jossa syvennyttiin hieman tarkemmin aikaisemmin hankkeessa nousseisiin teemoihin.

3.1 Jälkihuollon sosiaalityöntekijät

Jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan nuorella on jo paljon asioita kunnossa, jos hänellä on työ- tai opiskelupaikka. Nuorella on tällöin olta- va vakituinen asunto, hyviä turvallisia ihmissuhteita, arjenhallinnan taitoja sekä voimavaroja. Jotta paikan saa pidettyä, tarvitaan myös nuoren yksilöllisiin avun- tarpeisiin kohdennetut sosiaali- ja terveyspalvelut, suunnitelma tarvittavista tukitoimista opinnoissa tai työelämässä, mielekästä ja palauttavaa tekemistä vapaa-ajalla sekä sisäistä motivaatiota. Myös turvaverkosto ja merkitykselliset ihmissuhteet tukevat kokonaisvaltaista hyvinvointia ja auttavat nuorta etene- mään suunnitellusti hänen omilla koulutus- ja työllisyyspoluillaan.

Jälkihuollossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorten koulutus- ja työelämään kiinnittymistä haastavat monenlaiset tekijät, joista osa liittyy hei- dän yksilöllisiin elämäntilanteisiinsa, ja osa palvelujärjestelmän puutteellisuuteen tai hajanaisuuteen. Nuorten elämäntilanteissa voi olla paljon sellaisia asioita, jot- ka tulisi saada ensisijaisesti järjestykseen ennen kuin on realistista edes ajatella opiskelua tai työelämään siirtymistä. Jälkihuollon sosiaalityöntekijät tunnistivat yksilöllisiksi haasteiksi esimerkiksi nuoren vaikeuden tunnistaa omia voimavaro- jaan tai osaamisalueitaan. Voimavaroja haastavat myös vaihteleva psyykkinen kunto, päihderiippuvuus, elämän- ja arjenhallinnan haasteet, asunnottomuus

sekä epäluottamus yhteiskuntaa tai viranomaisia kohtaan. Nämä haasteet voivat näyttäytyä aikuisille ja ammattilaisille motivaation puutteena, vaikka kyse voikin oikeastaan olla siitä, ettei nuori ole saanut tarvitsemaansa apua oikea-aikaisesti.

Nuoret saavat jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden mukaan vaihtelevasti apua, mutta palvelujärjestelmä on hajanainen ja alueelliset erot ovat suuria. Palvelujärjestelmän isot muutokset ja uudelleen organisoituminen haastavat niin asiakkaita kuin heidän asioissaan toimiva ammattilaisiakin. Todellisuus on kuitenkin se, että moni jälkihuollon piirissä oleva nuori tarvitsisi monialaista apua juuri tällä hetkellä ja palvelujärjestelmän uudistukset kaikkine vaiheineen tulevat viiveellä, jolloin nuorista tulee "väliinputoajia".

Muita palvelujärjestelmään liittyviä haasteita ovat mm. resurssien ja yhteistyön puute. Monialaisesta yhteistyöstä puhutaan paljon, mutta käytännössä aito yhdessä tekeminen jää monesti toteutumatta. Nuoren ympärillä toimivat ammattilaiset eivät ole tietoisia toistensa tekemisistä, ja heillä voi olla hyvin yksipuolinen kuva nuoren elämäntilanteesta sekä avun ja tuen tarpeista. Tämä voi johtaa siihen, että muut palvelut olettavat juuri jälkihuollon hoitavan kaikki nuoren asiat. Jo aiemminkin jälkihuollon työntekijöiden asiakasmäärät ovat olleet suuria, mutta nyt jälkihuollon ikärajan noustua 25 ikävuoteen asti, jälkihuollon henkilöresurssia ei ole nostettu samassa suhteessa asiakasmäärien kanssa. Tämä haastaa yhdenvertaisen jälkihuollon toteutumista, ja sitä kautta myös yksittäisen nuoren kanssa tehtävää tavoitteellista jälkihuoltoa.

JÄLKIHUOLLON TYÖNTEKIJÖIDEN TOIMENPIDE-EHDOTUKSIA JA HUOMIOITA:

Jotta voisi kiinnittyä opiskeluihin tai työhön, tulisi nuorella olla koti, josta lähteä opiskelemaan tai töihin. Jälkihuollon sosiaalityöntekijät näkevät nuorten asunnottomuustilanteen todella huolestuttavana ja kuntien toimenpiteet sen parantamiseksi puutteellisina. Kunnilta toivotaan jälkihuollon piiriin kuuluville nuorille suunnattuja vuokra-asuntoja, joihin voisi nuorten tarpeiden mukaisesti ohjata myös muita palveluita, esim. arjenhallintaa tukevaa intensiivisempää ohjausta ohjausta. Jälkihuollon piirissä oleville nuorille olisi hyvä olla käytössään 24/7 puhelinnumero, josta voisi saada kaikenlaisiin asioihin käytännön neuvoja tai palveluohjausta.

Jälkihuollon sosiaalityöntekijät näkivät Jyväskylässä toimivan Ohjaamon hyväksi sekä toimivaksi palveluksi. Samankaltaista järjestäytymistä toivotaan myös terveydenhuollon puolelle, jolloin kaikki palvelut löytyisivät saman katon alta, ja nuorella olisi omatyöntekijä rinnalla kulkijana. Tämä vähentäisi nuoren "pompottelua" eri palveluissa, ja siitä mahdollisesti johtuvaa putoamista pois palveluiden piiristä.

Nuorten aikuisten mielenterveys- ja päihdepalvelut tarvitsevat lisäresursointia, ja niiden tulisi olla helpommin saatavilla. Palveluiden tulisi vastata nuorten todellisiin tarpeisiin, eikä niiden saanti saisi olla kiinni hinnasta. Palvelutarpeenarvioinnissa tulee ottaa huomioon asiakkaan oma näkemys ja kokemus hänen avuntarpeistaan: se motivoi myös nuorta itseään kiinnittymään palveluihin.

Samoin myös jälkihuollon ohjauspalvelut tulisi rakentaa nuoren ympärille hänen omista tarpeistaan lähtöisin oleviksi, eikä sen mukaisesti, mistä saa edullisimmat jälkihuollon ohjauspalvelut. Tätä voisi edesauttaa esimerkiksi se, että asiakas-suunnitelmapalaverit sijaishuollon loppuvaiheessa toteutettaisiin nuorilähtöisesti ja entistä vahvemmin hänen osallisuuttaan ja toimijuuttaan tukien. Jälkihuollon työntekijät tarvitsisivat myös lisää tietoa erilaisista työvoimapoliittisista ja työllistymistä edistävästä mahdollisuuksista. He toivovat myös paremman resurssoinnin myötä enemmän aikaa tutustua nuoreen ja rakentaa sitä kautta luottamusta.

Jälkihuollon sosiaalityöntekijät näkevät myös merkityksellisenä sen, että jo sijaishuollon aikana voitaisiin harjoitella itsenäiseen elämään kuuluvia asioita kenties nykyistä paremmin tai tehokkaammin. Sijaishuollon aikainen kokonaisvaltainen hoito ja huolenpito tulisi nähdä kohti itsenäistä elämää valmentavana ja valmiuksia antavana ajanjaksona, jonka laadun valvontaa toivotaan tehostettavan. Tässä on tunnistettu isoja eroja sijaishuoltopaikkojen välillä ja riippuen niiden sijainnista.

Kouluttautumista ja työllistymistä ajatellen nuoret tarvitsisivat myös lisää harjoittelupaikkoja, joissa voisi päästä konkreettisesti harjoittelemaan työelämään liittyviä asioita ja etsimään omaa osaamisalaansa. Harjoittelussa nuoren tulisi saada opastusta ja tukea juuri hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa nähden, jotta harjoittelu olisi mielekäs sekä hyödyllinen hänelle itselleen, ja sen kautta saavutetut onnistumisen kokemukset tukisivat hänen toimijuuttaan. Kaiken kaikkiaan tarvittaisiin tiiviimpää yhteistyötä yli palvelusektorien ja nuorten palveluihin parempaa resursointia, jotta tarvittavat palvelut nuoren elämässä tukisivat toinen toistaan ja nuoren kokonaistilanne parantuisi.

3.2 Tutkijat

Tutkijat ja tutkijataustaiset asiantuntijoita tavattiin hankkeen alussa. Keskustelu oli osaltaan koko esiselvityshanketta taustoittava, mutta se tuotti myös merkityksellistä tietoa ja näkemyksiä jälkihuollosta ja siihen liittyvistä asioista suhteessa koulutus- ja työllisyyspolkuihin. Keskustelussa puhuttiin sijaishuollon aikaisesta koulussa tarjotusta tuesta, sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtymisprosessista, työn ja opiskelun roolista osana jälkihuoltoa sekä niiden suhteesta muissa palveluissa tehtävään työhön.

Kuten hankkeen muissakin toimenpiteissä myös tutkijoiden kanssa tunnistettiin sijaishuollon aikaiset toimenpiteet ja erityisesti koulussa tarjolla olevan ja nuorten saaman tuen merkitys. Sijaishuollon aikana tulisi entistä paremmin tunnistaa nuorten mahdolliset opiskeluun liittyvät yksilökohtaiset tarpeet, olivat ne opiskeluun tai muihin elämän osa-alueisiin vaikuttavia. Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtymistä pidettiin merkityksellisenä vaiheena myös koulutuksen ja työllisyyden näkökulmasta. Koulutus- ja työllisyyspolkua rakennetaan jo sijaishuollon aikana,

joten olisi tärkeää, että siirtymässä sijaishuollosta jälkihuoltoon nuorella olisi luotettava ja prosessista vastaava työntekijä. Nuoret pitävät itsekin siirtymävaihetta ja sen suunnitelmallista toteuttamista merkittävänä tekijänä koko jälkihuollon onnistumisen kannalta (Kaijanen 2021).

Keskustelussa tunnistettiin, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen rooli jälkihuollossa on keskeinen, mutta myös koulutukseen ja työelämään liittyviä kysymyksiä tulisi käsitellä kattavammin. Jälkihuollon tavoitteena ei tule olla se, että nuori on seitsemän vuoden ajan jälkihuollon asiakkaana ja palveluun kuuluu ainoastaan toimeentulotukihakemuksen täyttäminen. Palvelujen järjestämisen ja tuottamisen tavoissa huomattiin olevan merkittäviä eroja eri kuntien ja palveluntuottajien välillä, mikä asettaa nuoret eriarvoiseen asemaan suhteessa toisiinsa.

Keskustelu korosti tarvetta jälkihuollon riittäville resursseille ja mahdollisuuksille tukea nuoria yksilökohtaisesti. Jälkihuolloilta ja siellä työskenteleviltä toivottiin aloitteellisuutta ja aktiivista otetta nuorten suuntaan eikä toisin päin. Jälkihuollolla tulisi olla myös riittävästi mahdollisuuksia tehdä verkostomaista yhteistyötä muiden palvelujen, kuten Ohjaamojen, kuntakokeilujen, etsivän nuorisotyön, Kelan, TE-toimiston ja NUOTTI-valmennusta tarjoavien tahojen kanssa. Työskentelyn tulisi olla traumainformoitua ja tunnistaa nuorten menneisyyden kokemusten merkityksen itsenäistymisessä ja oman elämän aloittamisen polulla. Jälkihuollossa voisi olla tarjolla myös yhteisöllistä tukea ja valmennusta.

3.3 Työllisyyden ja työkyvyn asiantuntijat

Työllisyyden ja työkyvyn asiantuntijoiden tapaamisessa oli paikalla sijaishuollosta itsenäistyneiden tai itsenäistymässä olevien nuorten kanssa työskenteleviä asiantuntijoita. Paikalla oli mukana myös muita toimijoita, jotka työskentelevät niiden nuorten kanssa, joilla on riski jäädä syrjään työelämästä. Keskustelua käytiin olemassa olevista haasteista ja ratkaisuista niihin liittyen jälkihuollossa olevien nuorten näkökulmasta.

Työelämän näkökulmasta kaikkein haastavimmaksi työntekijät kokivat tilanteet, joissa nuoret eivät ole olleet aktiivisesti jälkihuollon tuen piirissä, vaan palaavat palveluihin siinä vaiheessa, kun tilanteet ovat jo päässeet pahasti kärjistymään ja kasaantumaan. Haastavina tekijöinä asiantuntijat tunnistivat myös osan nuorten kohdalla puutteet elämän- ja arjenhallinnan taidoissa sekä ristivedon sijaishuollossa koettujen rajoitusten ja kontrollin sekä vapauden välillä, mikä saattaa edelleen vahvistaa nuoruuden ikävaiheelle tavanomainen toiminta. Jälkihuollon onnistumisen kannalta siirtymää sijaishuollosta jälkihuoltoon pidettiin tärkeänä. Rajoitteena mahdollisuuteen tukea nuoria koulutus- ja työllisyyspoluilla nähtiin se, että jälkihuollon työntekijöillä ei ole riittävästi tietoa olemassa olevista palveluista.

Keskustelussa tunnistettiin myös ratkaisuja, joilla edellä mainittuihin haasteisiin pystyttäisiin vaikuttamaan. Lähtökohtaisesti jälkihuollon tulisi näyttäytyä nuoril-

le mielekkäänä ja merkityksellisenä. Jokainen nuori tulisi saada siirtymään jälkihuoltoon ja pysymään siellä mahdollisimman pitkään. Jälkihuollon brändiä tulisi kirkastaa, viestiä siitä selkeästi ja ymmärrettävästi nuorille ja yrittää löytää jokaisen nuoren kohdalla se tekijä, jonka myötä he voisivat tai heidän kannattaisi ottaa jälkihuolto vastaan. Keskustelijat olivat yksimielisiä siitä, että nuorille tulisi olla nykyistä enemmän tarjolla mahdollisuuksia tutustua työelämään.

Jokaisen jälkihuollossa olevan nuoren kanssa tulisi yksilöllisesti määrittää se taso, jolta työskentely aloitetaan. Keskustelijat pitivät merkityksellisenä työelämään siirtymisen kannalta sitä, että jokaiselle nuorelle syntyy työskentelyn aikana toistuvia kannustavia kokemuksia ja onnistumisia. Keskustelussa nousi esiin myös se, että jälkihuollon ollessa vapaaehtoista, osallisuuden ja toimijuuden kokemusten sekä itsemääräämisoikeuden palauttaminen nuorille ovat keskeisiä työskentelyn onnistumisen kannalta. Keskustelijat toivoivat esimerkiksi nuoristyön osaamista jälkihuoltoon sekä lastensuojelun ja jälkihuollon osaamista taas muille toimijoille.

3.4 Yhteiskehittämistilaisuus

Osana #Kiinniveti-esiselvityshanketta järjestettiin pieni yhteiskehittämistilaisuus, jossa oli paikalla sijais- ja jälkihuollon työntekijöitä ja muita ammattilaisia. Tilaisuudessa käytiin keskustelua ja ideoitiin mahdollisia ratkaisuja aikaisemmin esiselvityksessä nousseisiin kahteen keskeiseen teemaan. Teemat olivat nuorten usko omiin kykyihinsä sekä jälkihuollossa käytössä olevat toimintamallit ja rakenteet.

Esiselvityshankkeessa keskeiseksi haasteeksi ja esteeksi nuorten koulutus- ja työllisyyspoluilla nousi nuorten oma usko omiin kykyihinsä. Teema nousi esiin erilaisin sanoituksin lähes jokaisessa hankkeen aikana toteutetussa toimenpiteessä. Yhteiskehittämistilaisuudessa pohdittiin niitä tekijöitä, jotka saattavat negatiivisesti vaikuttaa nuorten käsitykseen omista kyvyistä. Merkittävimpänä tekijänä nousi esiin nuorten kokemus omasta arvottomuudesta. Arvottomuuden kokemuksen nähtiin pohjaavan esimerkiksi jatkuviin hylkäämiskokemuksiin asuinpaikkojen ja aikuisten muuttuessa elämässä usein. Nuorten kokemusta omasta arvottomuudesta keskustelijoiden näkemyksen mukaan vahvistivat edelleen kokemukset siitä, että epäonnistuminen ei ole ollut turvallista tai sallittua sekä jatkuvan negatiivisen palautteen saaminen arkiympäristöissä ja palveluissa. Arvottomuuden kokemukseen nähtiin kietoutuvan osaksi ja ruokkivan muita nuorten ydinuskomuksia, kuten kokemusta siitä, että ei ansaitse hyvää elämää.

Toisena merkittävänä tekijänä nuorten matalaan uskoon omiin kykyihinsä pidettiin roolimallien puutetta nuorten elämässä. Vaikka esimerkiksi lastensuojelulaitoksen työntekijät ja sosiaalityöntekijät ovat korkeakoulutettuja ihmisiä, kuten monet muut nuorten elämässä olevat ainakin palveluita edustavat ihmiset, heitä ei välttämättä pidetä samaistuttavina. Keskustelussa esiin nousi lyhyesti myös las-

tensuojelun leiman vaikutukset nuorten kokemuksiin ja leimaa ylläpitävät jatkuvat mikroaggressiot, niissäkin tilanteissa, joissa palaute olisi tarkoitettu ehkä positiiviseksi, kuten esimerkiksi: *”Olet pärjännyt hyvin, ottaen huomioon sun taustan”*.

Keinoina vahvistaa nuorten uskoa omiin kykyihin nähtiin edellä mainittuihin olemassa oleviin haasteisiin puuttuminen. Aikaa ja resursseja toivottiin nuoriin tutustumisen ja nuorten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisen mahdollistamiseksi. Aika ja resurssi nähtiin myös työntekijöitä sitouttavana ja sitä kautta nuorten elämään pysyvyyttä tuovina asioina. Kaikissa palveluissa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, että nuorten positiivisia ominaisuuksia, osaamista ja kykyjä nostetaan esiin. Nuorille positiivisen palautteen antamista todellisista teoista pidettiin tärkeänä. Tekojen ei välttämättä tarvitse olla suuria ja ihmeellisiä, mutta niiden tulee olla todellisia. Ammattilaisille sijais- ja jälkihuollossa toivottiin lisää ymmärrystä ja osaamista asioista, jotka saattavat vaikuttaa nuoren käytökseen, kuten traumat ja neuroepätyypillisuus. Ammatinvalintapsykologien ja -ohjaajien käyttöä tulisi lisätä sijais- ja jälkihuollossa, jotta nuoret löytäisivät itselleen kiinnostavia ja mielekkäitä polkuja koulutukseen.

Toinen yhteiskehittämistilaisuudessa käsitelty aihe oli jälkihuollon rakenteet ja toimintamallit: miten ne tällä hetkellä tukevat nuorten koulutus- ja työllisyyspyrkimyksiä, minkälaisia haasteita on olemassa ja miten niitä voitaisiin ratkaista. Selkeästi suurimmaksi tunnistetuksi haasteeksi nuorten tukemiseksi jälkihuollossa koulutus- ja työllisyyspolkujen osalta nousi eri palvelujen välinen yhteistyö. Jälkihuollon työntekijät eivät ole tietoisia olemassa olevista palveluista, palvelut eivät tee yhteistyötä tai tiedä toisistaan, palveluja ei tarjota jälkihuollon piirissä oleville nuorille, palvelujen järjestämisen, tuottamisen ja maksamisen välillä on epäselvyyksiä, ja palvelujen saaminen ei ole yhdenvertaista kaikille, sillä se saattaa riippua esimerkiksi yksittäisen työntekijän tiedosta olemassa olevista palveluista. Muita rakenteellisia ja toimintamalleihin liittyviä haasteita olivat mm. liian pienet resurssit sekä kontrolliin perustuvat asiakassuhteet, joiden seurauksena nuoret eivät enää ota jälkihuoltoa vastaan. Liian vähäisten resurssien vuoksi ne nuoret, jotka ainakin ulospäin vaikuttavat pärjäävän hyvin, eivät useinkaan saa lähes minäänlaista palvelua jälkihuollosta.

Keskustelussa tultiin siihen tulokseen, että jälkihuollossa olevien nuorten koulutus- ja työllisyyspolkuihin voitaisiin vaikuttaa merkittävästi, jos eri palvelut tietäisivät toisistaan ja pystyisivät tekemään monitoimijaista yhteistyötä enemmän. Jälkihuollon työntekijöillä on tarvetta saada tietoa muista olemassa olevista palveluista, mutta myös muissa palveluissa tarvittaisiin lisää tietoa jälkihuollosta. Ammattilaiset toivoivat myös työnantajilta tukea ja mahdollisuuksia kehittää omaa osaamistaan. Lisäksi toivottiin mahdollisuuksia tehdä tiivistäkin työtä nuorten kanssa sen sijaan, että esimerkiksi ostetaan palveluntuottajalta erikseen tukihenkilö.

3.5 Yhteenweto ja pohdintaa ammattilaisten tuottamasta tiedosta

Ammattilaisten tuottama tieto on ensiarvoisen tärkeää eri palvelujen kehittämistarpeiden tunnistamisessa sekä hyviksi todettujen toimintamallien levittämisessä. Ammattilaisten toisistaan tietämättä tuottama tieto oli keskenään suhteellisen samanlaista, vaikka eri toimenpiteissä keskustelujen painotukset vaihtelivat. Useissa asioissa ammattilaisten ja nuorten näkemykset olivat samankaltaisia, kuten esimerkiksi siitä, että työntekijöillä tulee olla riittävästi aikaa työskennellä nuorten kanssa ja hyvällä yhteistyöllä on mahdollista saada aikaan parhaita tuloksia.

Keskeinen ammattilaisten kanssa esiin noussut nuorten tukemista haastava tekijä oli se, että palveluissa ei olla tietoisia muista olemassa olevista palveluista ja niiden tarjoamista mahdollisuuksista. Sama ilmiö toistui niin jälkihuollon ammattilaisten kuin koulutus- ja työllisyyspalveluja edustavien ammattilaisten kanssa keskustellessa. On jokseenkin käsittämätöntä, että digitalisaation kultakaudella, ei ole löydetty toimivia ratkaisuja koota tieto eri palveluista ja niiden sisällöistä yhteen. Tiedon puute olemassa olevista palveluista ei ole ainoa tekijä, joka haastaa monitoimijaista yhteistyötä, mutta se on kuitenkin haaste, johon esimerkiksi teknologialla olisi löydettävissä suhteellisen helppoja ja kestäviä ratkaisuja.

Merkittävä huomio ammattilaisten keskusteluissa oli se, että koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleminen voi tuntua nuorelle turvalliselta. Yleisesti ottaen koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olemista on pidetty yhtenä syrjässä olemisen mittareista. Nuorille se voi kuitenkin vaihtoehtona olla sellainen, jossa he kokevat sellaista yhteisön osallisuutta, joka on puuttunut aikaisemmin esimerkiksi koulussa. Palvelut ja oma pahaolo voivat luoda turvaa, sillä ne ovat tuttuja ja niistä on olemassa roolimalleja. Lähtökohtaisesti sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret ovat elämänsä aikana kohdanneet monenlaista turvattomuutta, joten turvallisuuden roolia tiedostettuna tai tiedostamattomana vaikuttimena ei voida ohittaa. Koulutuksen ja työelämän turvallisuutta voidaan kuitenkin vahvistaa tekemällä niistä helposti lähestyttävämpiä ja tutumpia esimerkiksi antamalla tietoa ja mahdollistamalla myös kokeilut ja 'epäonnistumiset' turvallisessa ilmapiirissä ilman tuomitsemista.

Jälkihuollossa tulisi panostaa erityisen paljon nuorten osallisuuden kokemukseen osana palvelua. Liian vahvasti kontrolliin perustuva työskentelyote karkottaa nuoria pois palvelun piiristä, mikä usein saattaa vaikeuttaa nuorten tilanteita entisestään. Kumppanuuteen, aitoon tuntemiseen ja siitä kumpuavaan positiiviseen palautteeseen perustuvalla työskentelyotteella jälkihuollossa on mahdollista tukea nuoren itsetunnon ja oman arvokkuuden tunnistamista. Aineistossa nousi esiin, että vieraammilta ihmisiltä saatua palautetta pidettiin jonkin verran helpommin tekaistuna tai epärehellisenä. Pysyvyys ja luottamus työntekijöihin on merkityksellistä siis myös siitä näkökulmasta, että heiltä saadun palautteen voi luottaa perustuvan nuoren tuntemiseen.

Merkittävänä haasteena jälkihuollossa ammattilaiset näkivät sen, että nuorelle ostetaan tukihenkilö yksityiseltä palveluntuottajalta. Näin ollen nuoren asioita hoitaisi jälkihuollossa entistä useampi henkilö ja kokonaiskuva nuoren tilanteesta jakaantuu eri toimijoille. Ulkopuolelta ostettavan tukihenkilön sijaan jälkihuollon työntekijät toivoisivat itsellään olevan riittävästi aikaa ja resursseja nuoren tukemiseksi.

Ammattilaisia keskustelutti myös se, että miten toisilla nuorilla haastavat elämäkokemukset kääntyvät pärjäämiseksi ja motivaatioksi, kun taas toisilla käy täysin päinvastoin. Tähän ilmiöön tulisikin tulevaisuudessa keskittyä enemmän, jotta pystyttäisiin tarkemmin tunnistamaan pärjäävyyttä sijais- ja jälkihuollossa lisääviä tekijöitä.

4. Olemassa olevia toimintamalleja

#Kiinniveti-esiselvityshankkeen aikana kartoitettiin jo olemassa olevia toimintamalleja, joita hyödyntämällä olisi mahdollista tukea lastensuojelun sijaishuolosta itsenäistyneiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolkuja osana jälkihuollossa tehtävää työtä. Tarkemmin hankkeen aikana perehdyttiin erityisesti PAIKKO®-järjestelmään. Muita olemassa olevia ja hankkeen aikana tunnistettuja toimintamalleja olivat Diakonissalaitoksen Vamos-toiminta, SOS-lapsikylän H 'uraa -työelämävalmennus, Yhdysvalloissa kehitetty Better Futures -ohjelma ja Englannissa luotu Springboard.

Toimintamallien kuvaukset noudattavat samaa kaavaa: aluksi toimintamalli kuvataan lyhyesti, minkä jälkeen niiden yhteyteen on liitetty tämän raportin kirjoittajien kommentit siitä, miksi niitä voisi pitää toimivina sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolkujen tukemisessa.

4.1 PAIKKO

TOIMINTAMALLI LYHYESTI:

PAIKKO-järjestelmä mahdollistaa kokonaisvaltaisen oppimismahdollisuuksien ja osaamisen tunnistamisen. Selainpohjaisella järjestelmällä voidaan tunnistaa työvalmennusyhteisön omassa toiminnassa olevia oppimisen mahdollisuuksia ja niiden tuottamaa osaamista järjestelmällisesti. Työvalmennusyhteisön toiminnassa mukana olevia yksilöitä järjestelmä auttaa tunnistamaan omaa osaamistaan ja siitä saa todistuksen. PAIKKO perustuu ammatillisten koulutusten valtakunnallisiin tutkintojen perusteisiin, mikä mahdollistaa toiminnan ja osaamisen vertaamisen olemassa olevien ja yleisesti käytössä olevien osaamisen määritelmien avulla.

PAIKKO-osaamistodistuksella saadaan näkyväksi ihmisten omaa osaamista ja sitä voidaan dokumentoida myös formaalien oppimisympäristöjen ulkopuolella, mikä rohkaisee ja vahvistaa omaa minäpystyvyyden kokemusta. Osaamistodistus on osoitus yksilön kyvyistä ja osaamisesta, mutta sitä voi lisäksi hyödyntää ammatilliseen koulutukseen hakeutuessa ja opintokokonaisuuksien hyväksi lukemisessa.

#Kiinniveti-esiselvityksessä pohdittiin eri ammattilaisten kanssa yhteistyössä PAIKKO-järjestelmän ja osaamistodistuksen hyödyntämisen mahdollisuuksia osana jälkihuoltoa. Keskusteluissa tunnistettiin sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kohdalla koulussa käymistä haastaviksi ja estäviksi tekijöiksi esimerkiksi koulutukseen ja kouluun liittyvä negatiiviset kokemukset, kuten kokemukset kiusaamisesta ja vaikeudet tunnistaa omia vahvuuksia sekä sanoittaa niitä ja erilaiset muut haasteet. Keskustelussa tunnistettiin se hyöty, joka PAIKKO-osaamistodistuksessa on eli se tekee näkyväksi jo olemassa olevaa osaamista ja koulun ulkopuolella saatavaa osaamista, jota ei muuten välttämättä tunnisteta. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että osaamistodistuskäytäntö perustuu positiivisen palautteen antamiseen. Osaamistodistuksen myönteisinä mahdollisuuksina pidettiin juuri oman osaamisen tunnistamista ja sanoittamista, oman alan ja osaamisalueiden löytämistä, mahdollisuutta hyödyntää osaamistodistusta kouluun hakeutumisessa sekä itseluottamuksen ja minäpystyvyyden vahvistumista.

PAIKKO-järjestelmän ja osaamistodistuksen käyttöön ottaminen mahdollistaa sijais- ja jälkihuollossa sekä muissa palveluissa, kuten työpajatoiminnassa, uudenlaisen oppimisen ja osaamisen näkyväksi tekemisen kulttuurin vahvistumista. Keskustelussa tehtyjen huomioiden mukaan se vaatisi kuitenkin eri palvelujen sisältöjen tarkastelua oppimismahdollisuuksien ja osaamisen tunnistamisen näkökulmasta. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että osaamistodistus olisi mahdollista kytkeä osaksi olemassa olevia ja niitä toimintoja, jossa nuoret jo toimivat. Lisäksi prosessien ja nuorten ohjauskäytäntöjen kehittämistä pidettiin tärkeänä, kun osaamistodistusta käytetään. Osaamistodistusta pidettiin erityisesti mahdollisuutena niiden nuorten kohdalla, jotka eivät syystä tai toisesta käy koulua.

KOMMENTTI TOIMINTAMALLISTA:

PAIKKO-järjestelmä vastaa useisiin samanaikaisiin tunnistettuihin haasteisiin sijaishuollosta itsenäistyneiden koulutus- ja työllisyyspoluilla; se auttaa tunnistamaan ja sanoittamaan olemassa olevaa osaamista sekä sen kertymistä osana nonformaaleja oppimisympäristöjä, tukee konkreettisesti nuoria kouluttautumaan mahdollistamalla osaamisen liittäminen osaksi ammatillista koulutusta ja auttaa nuoria tunnistamaan omia kiinnostuksen kohteitaan ilman, että tarvitsee hakeutua koulutukseen (ja mahdollisesti jättämään sen kesken). Järjestelmän avulla on mahdollisuus luoda positiivisia kokemuksia oppimisesta, mikä voi edelleen johtaa koulutukseen hakeutumiseen niilläkin nuorilla, joilla kouluun liittyy vahvoja negatiivisia tunteita aikaisempien kokemusten johdosta. PAIKKOa on kehitetty ja käytetään monissa erilaisissa toimintaympäristöissä, joten sen toimivuudesta ja käyttöön ottamisen tuesta on kertynyt paljon kokemusta.

PAIKKO-järjestelmä ja osaamisen tunnistaminen on mahdollista kytkeä osaksi lastensuojelun kokemusasiantuntijatoimintaa, johon osallistuu vuosittain jo merkittäviä määriä nuoria ympäri Suomen. Kokemusasiantuntijatoiminta on luonnollinen oppimisympäristö, jossa nuorten osaamista on helppo tunnistaa ja

oppimista tapahtuu jatkuvasti. PAIKKO-osaamistodistuksen avulla kokemusasiantuntijatoiminnan hyödyt nuorille itselleen tulisivatkin entistä näkyvimmiiksi ja se voisi osaltaan motivoida uusia nuoria mukaan toimintaan. Osaamistodistuksen käyttöön ottaminen osana kokemusasiantuntijatoimintaa ei vaatisi myöskään merkittäviä resursseja toimintaa järjestäviltä tahoilta.

Tutustu PAIKKOon: <https://www.paikko.fi/>

4.2 Vamos

TOIMINTAMALLI LYHYESTI:

Vuodesta 2008 toiminut Diakonissalaitoksen Vamos-toiminta tarjoaa tukea ja toimintaa nuorille 11 paikkakunnalla. Se on tarkoitettu nuorille, joita huolettaa esimerkiksi arjessa pärjääminen, mielenterveys, asuminen, raha-asiat tai opintoihin tai työelämään pääsy. Toiminnan tavoitteena on, että nuoren hyvinvointi ja usko tulevaisuuteen lisääntyy. Vamoksessa jokainen nuori saa oman työntekijän, jolla on oikeasti aikaa tutustua nuoreen. Työntekijät auttavat nuoria niin arkeen kuin tulevaisuuteenkin liittyen ja tavoitteena on vähitellen etsiä nuorelle polku kouluun tai työelämään. Vamoksessa on tarjolla yksilövalmennusta ja ryhmiä. (Vamos 2022.)

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla tutki Vamoksen vaikuttavuutta vuonna 2021. Vaikuttavuustutkimuksessa hyödynnettiin määrällisiä ja laadullisia tutkimusmenetelmiä. Vamos-palvelu todettiin tutkimuksessa vaikuttavaksi palveluksi, jonka yhteiskunnallinen kustannusvaikuttavuus oli tutkimuksen aineiston kohdalla kymmenen miljoonaa euroa. Vamos-palvelussa mukana olleiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolut paranivat sekä toimeentulotuen käyttö laski palveluun osallistumisen seurauksena. Tutkimuksessa haastateltujen nuorten mukaan toiminnan positiiviset vaikutukset liittyivät kohtaamiseen, kiireettömyyteen sekä hyväksytyksi ja välitetyksi tulemiseen. (Merikukka ym. 2021; Itla 2021a; Itla 2021b.)

KOMMENTTI TOIMINTAMALLISTA:

Diakonissalaitoksen Vamos ja siitä tehty vaikuttavuustutkimus todentavat palveluiden vaikuttavuuden syntyvän kiireettömästä kohtaamisesta. Kiireetön kohtaaminen mahdollistaa nuorten yksilökohtaisten tarpeiden ja toiveiden tunnistamisen sekä mahdollistaa ammattilaisille arvojen ja ammattietiikan mukaisen työskentelyotteen, jossa nuorten kanssa pystytään tekemään töitä ilman turhaa kiirehtimistä. Vamos vastaa hyvin nuorten toiveita myös jälkihuollon työskentelytavoista ja siinä kiinnitetään huomiota joustaviin koulutus- ja työllisyyspolkuihin tavalla, jota lastensuojelun jälkihuollossa ei ole tähän saakka tehty. Vamoksessa yhdistyvät yksilötyöskentely nuorten kanssa, minkä lisäksi nuorilla on mahdollisuus osallistua ryhmätoimintaan. Sekä yksilö- että ryhmätyöskentelyn tarve nousee esiin myös nuorten ja ammattilaisten toiveissa jälkihuoltoa kohtaan.

Tutustu Vamokseen: <https://www.hdl.fi/vamos/>

4.3 H'uraa-työelämävalmennus

TOIMINTAMALLI LYHYESTI:

SOS-lapsikylän "H'uraa - Matkalla työelämään" valmennus on tarkoitettu sijaishuollossa asuville ja asuneille nuorille. SOS-lapsikylä on suunnitellut työelämälähtöisen valmennusprosessinsa yhdessä yrityskumppaneidensa kanssa. H'uraa valmennuksen tavoitteena on tarjota nuorille työelämässä vaadittavia taitoja, mahdollisuuksia luoda työelämäverkostoja, tukea nuoria yhteiskuntaan kiinnittymisessä, työllisyysmahdollisuuksia, myönteisiä kokemuksia työelämästä, omien vahvuuksien ja taitojen löytämistä sekä vahvuuksien hyödyntämistä työelämässä. (SOS-lapsikylä 2022a.)

H'uraa-työelämävalmennus rakentuu neljästä moduulista, joista nuori voi valita itselleen sopivat tai käydä ne kaikki. Osallistuminen valmennukseen on nuorille maksutonta ja sen valmentajina toimivat SOS-lapsikylän sekä sen yrityskumppaneiden asiantuntijat. H'uraa-valmennuksen moduulit ovat työnhaun taidot, työelämän digitaidot, opiskeluista työelämään ja työelämäpolut sekä työn jatkuvuus. (SOS-lapsikylä 2022a.)

Lisäksi SOS-lapsikylä tekee yrityskumppaneidensa kanssa yhteistyötä, jossa yritysten työntekijät tukevat nuoria työnhaussa ja nuoret pääsevät työharjoitteluihin sekä palkallisiin työjaksoihin yrityksiin (SOS-Lapsikylä 2022b).

KOMMENTTI TOIMINTAMALLISTA:

H'uraa-työelämävalmennus voisi vastata hyvin nuorten työelämää koskevien tietotarpeiden täyttämistä laajemmin osana jälkihuoltoa tulevaisuudessa. Kuten tässä raportissa on kuvattu, monet sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten työelämään liittyvät kysymykset ja haasteet ovat sellaisia, joihin H'uraa-valmennuksessa kiinnitetään huomiota. Valmennuksen työelämälähtöisyys tekee työelämää tutummaksi ja sitä kautta saavutettavammaksi nuorille. Valmennuksen avulla pystyttäisiin vastaamaan juuri niihin työelämää konkreettisesti koskettaviin kysymyksiin, joita nuoret pitävät itsekin tärkeinä.

SOS-Lapsikylän yrityskumppaneidensa kanssa yhdessä tekemä työ, jossa nuoret saavat työelämäkokemuksia on niin ikään tärkeää ja mahdollistaa nuorille mielekkäitä työelämäkokemuksia. Nuorilta nousi #Kiinniveti-hankkeen aikana samankaltaisia ideoita siitä, että myös lastensuojelun kentällä toimivat yritykset ja kolmannen sektorin toimijat voisivat tarjota nuorille mahdollisuuksia tutustua työelämään.

Tutustu H'uraa-työelämävalmennukseen: <https://www.sos-lapsikyla.fi/hu-raa-tyoelamavalmennus/>

4.4 Better Futures

Better Futures -ohjelman tavoitteena on tukea sijaishuollossa asuvia ja asuneita 16–19-vuotiaita nuoria toisen koulutusasteen jälkeisten kiinnostusten kohteiden ja mahdollisuuksien kartoittamisessa. Lisäksi ohjelman tavoitteena on tukea nuoria valmistautumaan toisen asteen koulutukseen jälkeiseen koulutukseen osallistumisessa. Ohjelma on suunnattu niille nuorille, jotka suorittavat viimeistä vuottaan toisen asteen koulutuksessa, eivät vastusta ajatusta korkeakoulutuksesta ja ovat kiinnostuneita työskentelemään yhdessä Better Futures -valmentajansa kanssa. (CEBC 2022).

Better Futures -ohjelmassa nuoret osallistuvat toisen asteen koulutuksesta valmistumisen jälkeisenä kesänä neljä päivää kestäväan kokonaisvaltaiseen tutustumiseen korkeakoulutukseen. Tämän jälkeen nuoret saavat tukea yhdeksän kuukauden ajan:

- *Sijaishuollosta itsenäistyneeltä, tällä hetkellä tai hiljattain korkeakoulussa opiskelevalta, nuorelta aikuiselta.*
- *Valmennusta tunnistaa ja saavuttaa korkeakoulutukseen liittyviä tavoitteitaan.*
- *Valmennusta tunnistaa ja saavuttaa muita itse asettamiaan korkeakoulutukseen liittyviä tavoitteita, joita voivat olla esimerkiksi ongelmanratkaisu, stressinsietokyky ja tavoitteiden asettaminen.*
- *Tukea kokemusperäisiin korkeakoulutukseen ja työelämään liittyviin toimintoihin.*
- *Työpajoja oppimista, vertaistukea ja verkostoitumista varten.*

Jokainen ohjelman osallistuja tunnistaa ja työskentelee kohti korkeakoulutusta ja siihen liittyviä tavoitteita. Nuoria tuetaan toteuttamaan sarja erilaisia korkeakoulutukseen valmistavia ja sitä tutkivia toimintoa, kuten työelämässä olevan henkilön haastattelu tai seuraaminen työpaikalla ja vierailu korkeakouluun. Lisäksi jokaisen nuoren tulee tehdä vähintään yksi henkilökohtainen suunnitelma tulevaisuudessa toivomastaan tuesta. (CEBC 2022.)

Better Futures -ohjelman tavoitteena on lisätä siihen osallistuvien nuorten itseohjautuvuutta, ura- ja korkeakouluvalmiuksia, osallistumista korkeakoulutukseen, kokemusta toiveikkuudesta ja voimaantumisesta sekä koulutukseen ja siihen siirtymiseen liittyvää suunnitelmallisuutta ja sitoutumista. Lisäksi tavoitteena on vähentää nuorten kokemia esteitä koulutukseen liittyvien tavoitteiden saavuttamisessa. Better Futures -ohjelma löytyy The California Evidence-Based Clearinghouse for Child Welfare -tietolähteestä (vrt. Suomessa Kasvun tuki). CEBC-tietolähteessä Better Futures -ohjelmasta tehtyjä tutkimuksia on arvioitu ja niiden pohjalta sen on todettu olevan vaikuttavaa.

KOMMENTTI TOIMINTAMALLISTA

Better Futures -ohjelmassa yhdistyvät useat nuorten toivomukset ja tarpeet korkeakoulutukseen liittyvälle tuelle sijais- ja jälkihuollossa. Ohjelman kautta nuorten tiedolliset valmiudet siirtyä korkeakoulutukseen lisääntyvät, taidot toimia itselleen tärkeänä pitämän tulevaisuuden puolesta vahvistuu ja nuoret pääsevät osaksi vertaisista koostuvaa yhteisöä ja vuorovaikutussuhteita. Ohjelmassa nuoret kuulevat ja näkevät monenlaisia esimerkkejä siitä, että kuinka sijaishuollossa asuminen ei ole este omien koulutuksellisten unelmien toteuttamiselle. Better Futures -ohjelman vaikuttavuutta on tutkittu, mutta on tärkeää tunnistaa, että se on luotu osaksi erilaista palvelujärjestelmää ja toimintakulttuuria, mikä täytyy huomioida ohjelman mahdollisessa implementoinnissa Suomessa.

Tutustu Better Futures -ohjelmaan: <https://www.cebc4cw.org/program/better-futures/detailed>

4.5 Springboard

Springboard-ohjelman tavoitteena oli lisätä sijaishuollossa asuvien nuorten kiinnostusta ja avata mahdollisuuksia kohti korkeakoulutusta kolmen toimenpiteen avulla. Toimenpiteitä olivat kaikille 16–18-vuotiaille sijaishuollossa asuville nuorille lähetetyt kirjeet, mahdollisuus tukeen lastensuojeluun ja korkeakoulutukseen erikoistuneelta ammattilaiselta sekä nuorten, sijaishuollossa itsenäistyneiden ja korkeakoulutuksessa opiskelevien, aikuisten tuottamat videot. (Sanders ym. 2021.)

Ensimmäisessä toimenpiteessä lähetettiin kirjeet kaikille sijaishuollossa asuville 16–18-vuotiaille nuorille sellaisilta nuorilta aikuisilta, jotka olivat itsekkin asuneet sijaishuollossa ja opiskelivat korkeakoulussa. Kirjeen tarkoituksena oli tarjota sijaishuollossa asuville nuorille viesti samaistuttavalta roolihahmolta ja auttaa nuoria tunnistamaan oman sosiaalisen identiteettinsä sopivuuden korkeakoulutuksen kanssa. Kirjeiden yhteydessä nuoret saivat tietoa siitä, kehen ja miten he pystyivät olemaan yhteydessä aiheeseen liittyen.

Toisessa toimenpiteessä palkattiin yhdeksi vuodeksi työntekijä, jonka tehtävä oli tarjota räätälöityä ja yksilökohtaisia neuvoja sekä tukea nuoria korkeakoulutukseen liittyen ja korkeakoulujen ammattilaisia sijaishuollosta itsenäistyneiden nuoriin liittyvissä kysymyksissä.

Kolmannessa toimenpiteessä sijaishuollosta itsenäistyneet ja korkeakoulussa opiskelevat nuoret aikuiset tekivät lyhyitä videoita, joilla he kertoivat omia kokemuksiaan korkeakoulutukseen liittyen. Videot julkaistiin Englannissa toimivan hyväntekeväisyysjärjestön verkkosivuilla, ja kuten ensimmäisessä toimenpiteessä, niiden tavoitteena oli samaistuttavien roolihahmojen kautta sen näyttäminen, että korkeakoulutus on mahdollista myös sijaishuollosta itsenäistyneille nuorille.

Springboard-ohjelmasta ei tehty vaikuttavuustutkimusta, mutta sen matalan kustannusten, vähäisten mahdollisten haitallisten vaikutusten ja toistettavuuden sekä kerätyn palautteen mukaan sitä kuitenkin pidettiin hyvin onnistuneena. (Sanders ym. 2021.)

KOMMENTTI TOIMINTAMALLISTA:

Springboard-ohjelma on hyvin yksinkertainen ja matalien kustannustensa vuoksi helposti toteutettavissa. Se on kuitenkin hyvin mietitty kokonaisuus, jossa on tunnistettu hyvin keskeinen haaste liittyen sijaishuollosta itsenäistyneiden koulutus- ja työllisyyspolkuihin: kukaan ei ole välttämättä sanonut nuorille, että korkeakoulutus olisi heille mahdollinen. Ohjelma vastaa hyvin tässäkin raportissa esitettyihin lukuisiin nuorten kokemuksiin siitä, kuinka usko omiin kykyihin, mahdollisuuksiin ja tulevaisuuteen saattaa olla heikkoa. Viesti samankaltaisessa tilanteessa olleelta nuorelta aikuiselta saattaa olla helpompi ottaa vastaan ja se voi toimia esimerkkinä. Yksinkertaisilla kirjeillä voi olla merkittävä kannustava vaikutus nuorille. Vaikka ohjelma on kohdennettu alkuperäisesti vielä sijaishuollossa asuville nuorille mikään ei estä sen toteuttamista myös laajemmalle kohderyhmälle, kuten jo jälkihuollossa olevillekin nuorille. Ohjelmaa tai siitä muokattua versiota tulisi vähintäänkin kokeilla myös Suomessa.

Tutustu Springboard-ohjelmaan: <https://whatworks-csc.org.uk/research-report/springboard-supporting-care-experienced-young-people-with-their-next-steps-in-further-and-higher-education/>

5. Loppusanat

#Kiinniveti-esiselvityshanke oli sen toteuttajille antoisa ja kiinnostava matka sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutus- ja työllisyyspolkujen pariin. Raportissa on pyritty kuvaamaan yhdessä nuorten ja ammattilaisten kanssa tuotettua tietoa sellaisella tavalla, jolla se on työskentelyn aikana esitetty. Useat hankkeen aikana esiin nousseet teemat ovat olleet samanlaisia tai vähintäänkin samansuuntaisia, joten raportin kirjoitusvaiheessa sen eri osioista on jonkin verran poistettu päällekkäisyyksiä. Jokaisesta toiminnasta ei siis välttämättä ole kirjattu kaikkea tuotettua tietoa, jos se on jo esitetty kirjoittajien näkemyksen mukaan riittävällä tarkkuudella toisaalla.

Raportti tuo esiin tärkeää ja kiinnostavaa tietoa sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutus- ja työllisyyspoluista, mitä voidaan toivottavasti tulevaisuudessa hyödyntää kattavasti palvelujen kehittämistyössä. Raportissa nousee esiin useita kehittämistarpeita, joihin huomiota kiinnittämällä olisi mahdollista vahvistaa sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten pääsemistä koulutus- ja työllisyyspoluille. Osa esiin nousseista toiveista ja tarpeista ovat sellaisia, joihin on mahdollista vaikuttaa heti. Toiset taas sellaisia, jotka vaativat tulevaisuudessa erilaisia kokeilua ja niitä tulee kehittää pidemmän aikavälin kuluessa.

Raportissa on kiinnitetty huomiota erityisesti lastensuojelun jälkihuoltoon ja jälkihuollon mahdollisuuksiin tukea nuoria koulutus- ja työllisyyspoluilla. Kuitenkaan ei ole unohdettu jo sijaishuollon aikana esiin nousseita ja jälkihuoltoon kytkeytyviä asioita, joita on pidetty kokonaisuuden kannalta tärkeinä. Tulevaisuudessa on tärkeä tunnistaa koulutukseen ja työelämään liittyvät kysymykset myös entistä laajemmin osana sijaishuoltoa. Suomessa on olemassa toimivia toimintamalleja, joilla sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten koulunkäyntiä voidaan tukea. Yksi esimerkki tällaisesta on Pesäpuu ry:n Sisukas-toiminta (Pesäpuu 2022a). Toivottavasti tulevaisuudessa lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus kokonaisvaltaiseen koulunkäynnin tukeen koko sijais- ja jälkihuollon. Nuorille tulisi mahdollistaa myös entistä enemmän kokemuksia työelämästä jo sijaishuollon aikana. Nuorten kyselyssä yksi vastaajista ehdotti, että lastensuojelujärjestöt ja -yritykset voisivat alueellisesti luoda rakenteita, jossa nuorille olisi vuosittain tarjolla työharjoittelu, kesätyö ja muita työelämään tutustumisen paikkoja. Tulevaisuuden haasteena ja mahdollisuutena on myös yhdessä monitoimijaisesti tehtävä työ, joka parhailaan tuottaa positiivisia vaikutuksia. Mallia tähän työhön voisi ottaa esimerkiksi

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön Suomessa popularisoimasta yhteisövaikuttavuudesta (Itla 2022).

Hankkeen aikana tutustuttiin myös erilaisiin toimintamalleihin, joiden elementtejä olisi jatkossa kehittämistyössä mahdollisuus yhdistää toisiinsa luovasti siten, että ne vastaisivat useampaan nuorten esiin nostamaan haasteeseen.

Sijaishuollossa asuvat ja asuneet nuoret ovat usein kohdanneet elämänsä aikana monia erilaisia haavoittavia kokemuksia, joiden vaikutukset hyvinvoinnille ovat merkittäviä. Koulutusta ja työelämää voidaan pitää tärkeinä jokaiselle nuorelle, sillä niillä on tunnistettu selkeä positiivinen vaikutus hyvinvointiin. Koulutus ja työelämä eivät kuitenkaan ole itseisarvoja, vaan tärkeintä on, että jokainen nuori voi elää itselleen mielekästä, turvallista ja merkityksellistä elämää. Nuorten näkemyksiin laajemmin sijais- ja jälkihuollosta voi tutustua Pesäpuun verkkosivuilla (Pesäpuu 2022b).

Raportin kirjoittajat haluavat vielä lopuksi kiittää kaikkia #Kiinniveti-esiselvityshankkeeseen osallistuneita tahoja tärkeiden näkemysten ja kokemusten tuomisesta osaksi yhteistä kehittämistyötä. Erityinen kiitos hankkeen onnistuneesta toteutuksesta ja merkittävästä ymmärryksen lisäämisestä kuuluu hankkeeseen osallistuneelle yli sadalle nuorille Kiitos jokaiselle.

6. Lähteet

Itla 2021a. Tutkimus: Kiireetön kohtaaminen on vaikuttava keino saada nuoret takaisin koulu- ja työpoluille. Uutinen. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö. Saatavilla: <https://itla.fi/tutkimus-kiireeton-kohtaaminen-on-vaikuttava-keino-saada-nuoret-takaisin-koulu-ja-tyopoluille/> (Luettu 7.1.2022).

Itla 2021b. Vamos todettiin tutkimuksessa vaikuttavaksi. Pointti - Selkeästi tutkimuksesta 1/2021. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö.

Itla 2022. Itla. Yhteisövaikuttavuus. Saatavilla: <https://itla.fi/yhteisovaikuttavuus/>. (Luettu 27.1.2022).

Kestilä Laura, Väisänen Antti, Paananen Reija, Heino Tarja & Gissler Mika 2012. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina: Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/100138> (Luettu 15.1.2022).

Kääriälä Antti 2020. Always a Step Behind?: Educational and Employment Transitions among Children in Out-of-home Care. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tohtoriohjelma. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/317968> (Luettu 15.1.2022).

Merikukka Marko, Hartman Maaria, Ristikari Tiina, Hilli Petri, Juutinen Aapo, Keski-Säntti Markus & Virtanen Petri 2021. Vamos-nuortenpalvelun vaikuttavuustutkimus. Itlan tutkimukset 2021:3.

PAIKKO® 2022. PAIKKO®. Saatavilla: <https://www.paikko.fi/>. (Luettu 17.1.2022).

Pesäpuu ry 2022a. Pesäpuu. Koulun ja lastensuojelun yhteistyö. Sijoitettu lapsi koulussa. Saatavilla: <https://pesapuu.fi/toiminta/koulun-ja-lastensuojelun-yhteistyö/sisukas/>. (Luettu 27.1.2022).

Pesäpuu ry 2022b. Pesäpuu. Materiaalipankki. Kokemustietoa lapsilta ja nuorilta. Saatavilla: <https://pesapuu.fi/teemat/kokemustietoa/>. (Luettu 27.1.2022).

Ristikari Tiina, Törmäkangas Liisa, Lappi Aino, Haapakorva Pasi, Kiilakoski Tomi, Hautakoski Ari, Pekkarinen Elina & Gissler Mika 2016. Suomi nuorten kasvuympäristönä - 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/130947> (Luettu 15.1.2022).

Sanders Michael, Briggs Eleanor, Clayton Vicky, Copperthwaite Katherine, Hennessey Abby, Eden Alyssa & Kozman Eliza 2021. Sprinboard. Supporting care experienced young people with their next steps in further and higher education. What Works for Children's Social Care. Saatavilla: https://whatworks-csc.org.uk/wp-content/uploads/WWCSC_Springboard_HE-FE_report_Oct2021.pdf (Luettu 7.1.2022).

SOS-lapsikylä 2022a. H'uraa-työelämävalmennus. Matkalla työelämään. Saatavilla: <https://www.sos-lapsikyla.fi/huraa-tyoelamavalmennus/> (Luettu 20.1.2022).

SOS-Lapsikylä 2022b. Motonetin työntekijöistä nuorille Starttikavereita - työllistymisprojekti SOS-Lapsikylän kanssa jatkuu. Saatavilla: <https://www.sos-lapsikyla.fi/blog/2022/01/26/motonetin-tyontekijoista-nuorille-starttikavereita-tyollistymisprojekti-sos-lapsikylan-kanssa-jatkuu/>. (Luettu 26.1.2022).

The California Evidence-Based Clearinghouse for Child Welfare 2022. Program Registry. Programs. Better Futures. Saatavilla: <https://www.cebc4cw.org/program/better-futures/> (Luettu 15.1.2022).